

Міністерство освіти і науки України
Відокремлений структурний підрозділ
«Любешівський технічний фаховий коледж
Луцького національного технічного університету»

Основи галузевої економіки та підприємництва

Конспект лекцій

для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня кваліфікований робітник

за професіями:

7141 Маляр

7133 Штукатур

Любешів 2022

УДК 330
С 87

До друку

Голова методичної ради ВСП «Любешівський ТФК ЛНТУ»
_____ Герасимик-Чернова Т.П.

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій коледжу
Бібліотекар _____ М.М. Демих

Затверджено методичною радою ВСП «Любешівський ТФК ЛНТУ»
протокол № _____ від «___» _____ 2022 р.

Рекомендовано до видання на засіданні циклової методичної комісії викладачів дисциплін
економічного спрямування
протокол № 6 від 11.02.2022 р.
Голова циклової методичної комісії _____ Матюк Л.В.,

Укладач: _____ Ж.О. Струк, викладач

Рецензент: _____

Відповідальний за випуск: _____ Матюк Л.В., викладач вищої категорії, голова циклової
методичної комісії викладачів дисциплін економічного спрямування.

Основи галузевої економіки та підприємництва [Текст]: конспект лекцій для здобувачів
освітньо-кваліфікаційного рівня кваліфікований робітник за професіями 7141 Маляр 7133
Штукатур денної форми навчання / уклад. Ж.О. Струк. – Любешів: ВСП «Любешівський
ТФК ЛНТУ», 2022. – 77 с

Методичне видання складене відповідно до діючої програми курсу «Основи галузевої
економіки та підприємництва» з метою вивчення та засвоєння основних розділів дисципліни,
містить контрольні питання та онлайн-тестування до кожної з тем і перелік рекомендованої
літератури.

©Струк Ж.О., 2022

Зміст

Вступ.....	5
Тема 1. Предмет і роль курсу «Основи галузевої економіки і підприємництва».	6
1. Економіка та її галузева структура.....	6
1.1. Предмет, завдання економіки та її галузева структура.....	6
1.2. Мета вивчення предмету.....	9
1.3. Необхідність вивчення курсу майбутніми конкурентноспроможними на ринку праці робітниками.....	10
2. Економіка будівництва, її взаємодія з іншими дисциплінами.....	10
Тема 2. Загальна характеристика будівництва як галузі промисловості.....	13
1. Будівельна промисловість.....	13
1.1. Будівельна промисловість – складова ланка виробничої інфраструктури.....	13
1.2. Галузева структура будівельної промисловості та характерні показники, що впливають на її формування.....	15
2. Продукція будівельної промисловості та її особливості.....	16
Тема 3. Матеріально-технічна база будівництва.....	19
1. Матеріально-технічна база будівництва.....	19
1.1. Характеристика матеріально-технічної бази будівництва, їх структура та взаємодія.....	19
1.2. Особливості сучасної інфраструктури будівництва.....	23
2. Науково-технічний прогрес в галузі будівництва.....	24
2.1. Основні напрями прискорення науково-технічного прогресу в галузі будівництва.....	24
2.2. Технологічна революція.....	25
Тема 4. Будівництво в умовах ринку.....	27
1. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки.....	27
1.1. Сутність підприємства.....	27
1.2. Функції підприємств.....	28
1.3. Форми підприємств будівництва.....	28
2. Відносини власності.....	32
2.1. Економічні відносини власності.....	32
2.2. Особливості реформування власності на підприємствах будівництва.....	33
Тема 5. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки та державна підтримка підприємницької діяльності.....	36
1. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки.....	36
1.1. Сутність і функції підприємницької діяльності.....	36

1.2. Правові засади підприємницької діяльності в Україні.	39
1.3. Підприємницька діяльність у будівництві.	40
2. Державна підтримка підприємницької діяльності.....	41
2.1. Національна програма сприяння розвитку підприємництва в Україні ..	41
2.2. Особливості підприємництва в галузі та тенденції його розвитку.....	43
Тема 6. Основи виробничого процесу на будівництві.	45
1. Зміст виробництва та виробничого процесу.	45
1.1. Зміст виробництва.....	45
1.2. Поняття про виробничий процес.....	46
1.3. Основні принципи організації виробничого процесу.	48
2. Виробничий цикл та типи виробництва.	49
2.1. Поняття про виробничий цикл.	49
2.2. Типи виробництва та їх характеристика.	51
3. Потокове виробництво та технічна підготовка виробництва.....	54
3.1. Основи потокового виробництва.	54
3.2. Сутність і значення технічної підготовки виробництва.	57
4. Показники ефективності виробництва.	58
Тема 7. Трудові ресурси та заробітна плата в галузі будівництва.	61
1. Організація праці в галузі будівництва.....	61
1.1. Поняття про організацію праці.....	61
1.2. Особливості організації праці на будівництві.	63
1.3. Персонал підприємства.	65
2. Основи нормування праці на будівництві.	69
3. Заробітна плата в галузі будівництва.....	71
3.1. Оплата праці: поняття та форми.....	71
3.2. Структура заробітної плати: основна, додаткова, інші виплати.....	73
4. Матеріальне заохочення працівників.....	74
Список рекомендованої літератури:.....	76

Вступ.

В сучасних умовах трансформації економічної системи України актуальним стає наближення змісту економічного виховання в професійно-технічних навчальних закладах до змісту життя, спрямування навчання на пояснення життєвих ситуацій, підготовку компетентної людини.

Основні завдання курсу «Основи галузевої економіки і підприємництва» полягають в отриманні економічних знань для робітників у ринковій економічній системі України.

Необхідність вивчення курсу є обов'язковою для підготовки кваліфікованих конкурентоспроможних робітників за професіями:

7141 Маляр;

7133 Штукатур.

Мета вивчення курсу «Основи галузевої економіки та підприємництва»:

- 1) набуття теоретичних знань і вміння застосовувати їх на практиці;
- 2) надавати характеристику економічній науці;
- 3) характеризувати тенденції економічного розвитку країни та галузі;
- 4) описувати господарський комплекс країни;
- 5) надавати характеристику виробничій сфері;
- 6) знати поняття галузь народного господарства;
- 7) надавати характеристику виробництву;
- 8) розрізняти типи економічних систем;
- 9) описувати конкурентне середовище підприємства;
- 10) характеризувати економічні терміни та поняття;
- 11) аналізувати функції та форми підприємницької діяльності;
- 12) володіти логікою і мотивацією підприємницької діяльності.

Тема 1. Предмет і роль курсу «Основи галузевої економіки і підприємництва».

1. Економіка та її галузева структура.

1.1. Предмет, завдання економіки та її галузева структура.

1.2. Мета вивчення предмету.

1.3. Необхідність вивчення курсу майбутніми конкурентноспроможними на ринку праці робітниками.

2. Економіка будівництва, її взаємодія з іншими дисциплінами.

1. Економіка та її галузева структура.

1.1. Предмет, завдання економіки та її галузева структура.

Життя окремої людини, групи людей, усього суспільства розвивається за біологічними та соціальними законами. Діяльність людей настільки багатогранна, що для її вивчення сформувалися численні окремі науки. Особливе місце посідає сфера діяльності, пов'язана з виробництвом благ для задоволення нагальних потреб людей. Вона називається економічною.

Економіка або економічні науки - це комплекс суспільних наукових дисциплін про господарство. Економіка – термін грецького походження, що дослівно означає «мистецтво господарювання».

Слово «економіка» введено у вжиток давньогрецькими філософами Ксенофонтом і Арістотелем. Два грецьких слова «екос» (домашнє господарство) і «номос» (закон) об'єднані в одне «економікос», яке пізніше трансформувалось в «економіку». Уже стародавні греки розуміли, що вести господарство треба економно, раціонально, дотримуючись певних законів і правил.

Зміст терміну «економіка» сьогодні - господарство і наука про його ведення.

Економіка - це наука про основи господарювання.

Економіка, як комплекс економічних дисциплін, має складну структуру. Її поділяють на:

- національну економіку;

- економіку управління (економіка і організація управління).

Кожну з цих дисциплін розділяють одночасно на мікроекономіку (мала економіка) яка ставить за мету дослідити поведінку фірм, окремих людей, сім'ї та макроекономіку (велика економіка) яка вивчає країни, великі інтернаціональні об'єднання та світ в цілому.

Предмет «Основи галузевої економіки та підприємництва» має певну логіку побудови і конкретний зміст. У ринкових умовах господарювання вона включає розділи, які наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні розділи курсу «Основи галузевої економіки та підприємництва»

Назва розділу	Тематика
Підприємство в сучасній системі господарювання	підприємство як суб'єкт господарювання, основи підприємницької діяльності, управління підприємствами
Ресурсне забезпечення діяльності підприємства	персонал, капітал і виробничі фонди, нематеріальні ресурси і активи, оборотні кошти підприємства, інвестиційні ресурси
Технічна база, організація і планування виробництва	інноваційні процеси, техніко - технологічна база виробництва, організація виробництва, виробнича і соціальна інфраструктура, регулювання, прогнозування і планування діяльності
Результати і ефективність виробництва	виробництво, якість і конкурентоспроможність продукції, продуктивність, мотивація і оплата праці, витрати і ціни на продукцію, фінансово-економічні результати і ефективність діяльності
Антикризова система господарювання	економічна безпека підприємства, реструктуризація і санація підприємств, банкрутство і ліквідація підприємств

У таблиці 1.2. описані основні визначення, які найчастіше зустрічаються при вивченні предмету «Основи галузевої економіки та підприємництва».

Основні визначення курсу «Основи галузевої економіки та підприємництва»

Найменування	Визначення
Робоча сила	сукупність фізичних та розумових здібностей людини
Праця	продуктивна діяльність людини для створення корисних продуктів
Предмети праці	те, на що спрямована діяльність людини (первинні продукти взяті з природного середовища, продукти, які підлягають подальшій переробці)
Засоби праці	все те, за допомогою чого людина діє на предмети праці (інструмент, обладнання, комп'ютери, виробничі будівлі тощо)
Виробництво	це процес створення матеріальних життєвих благ та послуг, призначених для задоволення індивідуальних і колективних потреб, тобто потреб необхідних для існування і розвитку суспільства

Суспільне виробництво складається із чотирьох фаз: виробництво, розподіл, обмін, споживання.

Господарський комплекс має певну структуру, що передбачає наявність складових частин і зв'язків між ними (рис.1.1).

Рис. 1.1. Сфери господарського комплексу України

Ці сфери, у свою чергу, поділяють на галузі національного господарського комплексу, під якими розуміють сукупність підприємств і

установ, що задовольняють однорідні потреби суспільства (промисловість — у промисловій продукції, транспорт — у переміщенні вантажів і перевезенні населення, освіта — у наданні освітніх послуг тощо). Кожна галузь займається певним видом економічної діяльності. Так, сільське господарство — рослинництвом і тваринництвом, будівельна галузь — будівництвом цивільних та промислових об'єктів.

Провідними галузями, що входять до виробничої сфери, є: промисловість, будівництво, сільське, лісове господарство.

Сферу послуг за значенням у житті суспільства можна поділити на дві важливі групи галузей:

А) Перша покликана забезпечувати матеріальні умови життя населення. Вона охоплює такі галузі, як транспорт, торгівля, готельний і ресторанный бізнес, фінансова діяльність, операції з нерухомістю, державне управління.

Б) Друга група сфери послуг покликана задовольняти здебільшого духовні й фізичні потреби населення. Вона охоплює освіту, охорону здоров'я, соціальну допомогу, а також науку, культуру і мистецтво.

Обидві сфери (невиробнича і виробнича), як і окремі галузі, впливають одна на одну, формуючи галузеву структуру НГК. Так, для промисловості потрібні кваліфіковані фахівці, яких готують заклади освіти, наукові розробки науково-дослідних інститутів.

У свою чергу, ці установи не можуть обійтися без певного навчального, дослідницького обладнання, техніки, що їх випускають промислові підприємства.

1.2. Мета вивчення предмету.

Основна мета вивчення курсу «Основи галузевої економіки та підприємництва»: оволодіння основними розділами галузевої економіки, методами організації ефективного господарювання на рівні первинної ланки суспільного виробництва – підприємства; набуття необхідної сукупності теоретичних знань з управління ринковою економікою на сучасному етапі її розвитку.

Економічні знання необхідні не лише у житті людини, але і у житті суспільства (таблиця 1.3).

Економічні знання

Економічні знання потрібні	Опис
У житті людини	для розширення можливостей у виборі майбутньої професії та роботи
	для забезпечення свого добробуту і впевненості у завтрашньому дні
	для втілення своєї мрії
	для розуміння суспільних явищ, що відбуваються в житті країни та світу
У житті суспільства	для забезпечення гідного рівня життя громадян
	побудови економічно сильної держави
	для досягнення соціальної і політичної стабільності, рівноправної взаємодії з іншими країнами

1.3. Необхідність вивчення курсу майбутніми конкурентноспроможними на ринку праці робітниками.

Значення економічної науки для кваліфікованого робітника:

- 1) по-перше: сприяє раціональній поведінці у сфері споживання, доцільному використанню індивідуальних заощаджень;
- 2) по-друге: сприяє вмінню орієнтуватись у сфері бізнесу;
- 3) по-третє: допомагає прийняти правильні рішення при виборі сфери діяльності.

2. Економіка будівництва, її взаємодія з іншими дисциплінами.

Економіка будівництва – це система спеціальних наукових знань про форми і особливості проявлення загальних економічних законів у капітальному будівництві як галузі народного господарства.

Тому, з одного боку, економіка будівництва тісно пов'язана з науковими дисциплінами, що вивчають економічні закони суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ на різних ступенях його розвитку, і, з іншого, вона ґрунтується на досягненнях спеціальних наукових

дисциплін, що вивчають фактори виробництва, такі як «Організація і технологія будівельного виробництва», «Будівельні конструкції», «Основи та фундаменти», «Обчислювальна техніка» ті інші.

Складність вивчення економічних аспектів капітального будівництва полягає в різноманітності організаційних та господарських форм процесу будівельного виробництва, великій кількості учасників, які мають різні мету та задачі. (В процесі будівництва, як правило, беруть участь: інвестор – замовник – проектувальник – підрядник – спеціалізовані субпідрядні організації).

Основні задачі економіки будівництва наведені у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Основні задачі економіки будівництва

Найменування задачі	Поділ задачі
I. Удосконалення організаційних форм в усіх рамках управління	
1. Розробка економічних методів управління	- економічне стимулювання
	- розробка оцінних показників
	- економічно-правові акти
2. Планування капіталовкладень у організацію виробництва з метою найбільш повного використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів	
3. Дослідження економічності ефективності інвестицій	
4. Розробка основ будівельного проектування обґрунтування проектних і організаційних рішень	
II. Створення базисних взаємопов'язаних вартісних натуральних і відносних нормативів для техніко-економічного регулювання будівельного виробництва на всіх його етапах і для контролю за ним	
III. Вивчення ресурсів капітального будівництва (люди, машини, механізми, ефективність їх використання)	

Капітальне будівництво – це процес створення нових, реконструкції, розширення та технічного переозброєння діючих об’єктів виробничої та соціальної інфраструктури.

Будівельне виробництво - комплекс будівельних та монтажних робіт, які виконуються в технологічній послідовності, і в результаті здійснення яких створюється готова будівельна продукція.

У будівельному виробництві виділяють три етапи:

I. Підготовка будівництва.

II. Безпосереднє виконання будівництва.

III. Реалізація товарної будівельної продукції.

Контрольні питання:

1. Назвіть основні завдання курсу «Основи галузевої економіки та підприємництва».
2. Що таке економіка будівництва?
3. Яку структуру має господарчий комплекс України?
4. Що являють собою предмети праці?
5. Назвіть значення економічної науки для кваліфікованого робітника?

Онлайн-тестування:

<https://vseosvita.ua/test/start/nmf415>

Тема 2. Загальна характеристика будівництва як галузі промисловості.

1. Будівельна промисловість.

1.1. Будівельна промисловість – складова ланка виробничої інфраструктури.

1.2. Галузева структура будівельної промисловості та характерні показники, що впливають на її формування.

2. Продукція будівельної промисловості та її особливості.

1. Будівельна промисловість.

1.1. Будівельна промисловість – складова ланка виробничої інфраструктури.

Будівельний комплекс — сукупність галузей матеріального виробництва і проектно-конструкторських та пошукових організацій, які забезпечують будівництво.

Основні блоки будівельного комплексу:

- виробництво будівельних матеріалів;
- власне будівництво;
- будівельне машинобудування;
- проектно-конструкторські галузі будівництва;
- дослідні роботи в галузі будівництва.

Будівництво – головна ланка комплексу. Тут створюються основні фонди господарства.

Будівництво є складним бізнес-процесом, який включає постійну взаємодію забудовника, підрядника, інвестора, регулюючих органів, фізичних осіб у часі із залученням великих коштів та реалізує комплекс дій, метою яких є планове завершення будівництва та успішного введення об'єкта в експлуатацію.

Від інших галузей будівництво відрізняється своєю продукцією (будівлі), яка є нерухомою, великогабаритною.

Поділ галузі будівництва за призначенням (вид – об'єкт будівництва) наведено у таблиці 2.1.

Поділ галузі будівництва за призначенням

Вид будівництва	Об'єкти будівництва
Промислове	заводи, фабрики
Гідротехнічне	ГЕС, водосховища, канали
Енергетичне	електростанції, електромережі
Транспортне	автомобільні, залізничні шляхи, аеропорти, трубопроводи
Сільське	спорудження ферм, елеваторів

Будівельна галузь є однією з найважливіших галузей народного господарства, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні.

Важливість цієї галузі для економіки будь-якої країни можна пояснити наступним чином: капітальне будівництво, напевне, як ніяка інша галузь економіки, створює велику кількість робочих місць і споживає продукцію багатьох галузей народного господарства.

Економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, вкладених у будівництво. Адже з розвитком будівельної галузі будуть розвиватися: виробництво будівельних матеріалів і відповідного обладнання, машинобудівна галузь, металургія і металообробка, нафтохімія, виробництво скла, деревообробна і фарфоро-фаянсова промисловість, транспорт, енергетика тощо. І, вочевидь, як ніяка інша галузь економіки, будівництво сприяє розвитку підприємств малого бізнесу, особливо того, який спеціалізується на оздоблювальних і ремонтних роботах, на виробництві та встановленні вбудованих меблів і т. ін.

Отже, ріст будівельної галузі неминує викликає економічний ріст у країні і виникнення необхідних умов для розв'язання багатьох соціальних проблем. Але на сучасному етапі її розвитку говорити про будь-яку конкурентоспроможність цієї галузі не представляється можливим. Якщо на регіональному рівні чітко просліджується тенденція верховенства будівельних організацій центральних районів та великих міст-мільйонерів у зв'язку з їх значними потужностями і інвестиційною привабливістю, то на глобальному

рівні будівельна галузь України програє через брак необхідних фінансових та організаційних перетворень.

1.2. Галузева структура будівельної промисловості та характерні показники, що впливають на її формування.

Галузева структура будівельної промисловості:

I. Промисловість будівельних матеріалів. Розвитку даної галузі сприяють: постійна потреба у проведенні будівництва в усіх галузях економіки; наявність значних родовищ цементної й цементно-черепичної сировини, будівельного каменю, оздоблювальних матеріалів, а також інших видів нерудних копалин; можливість забезпечення підприємств робочою силою за рахунок місцевого населення; густа мережа залізниць, зручні водні магістралі та інші чинники.

II. Цементна промисловість — матеріаломістка галузь. Тому цементні заводи розміщуються в районах видобутку сировини. Сировиною можуть бути мергель, крейда, вапняк, а також шлаки металургійних комбінатів і теплових електростанцій. Найбільші центри цементного виробництва України — Амвросіївка, Краматорськ, Снакієве (Донецька область), Кривий Ріг .

III. Підприємства скляної промисловості України випускають будівельне скло в широкому асортименті, серед якого основна питома вага належить віконному склу. Розміщення виробництва будівельного скла зумовлено наявністю відповідних запасів сировини, зокрема пісків скляних. Майже все виробництво скла зосереджено в Луганській, Донецькій та Львівській областях.

IV. Промисловість стінових матеріалів. Виробництво стінових матеріалів розміщено в усіх областях України. Особливо великі обсяги його знаходять в Києві та Київській області, Дніпропетровській та Львівській областях.

V. Промисловість нерудних будівельних матеріалів. На балансі запасів усіх видів нерудних матеріалів, включаючи облицювальний і пильний камінь, зареєстровано близько 1000 родовищ. Видобуток та переробка цих матеріалів ведеться на 600 досить великих кар'єрах, а всього в Україні існує більше ніж 900 підприємств різних форм власності.

На галузеву структуру економіки України мають вплив різні економічні та природні фактори, в тому числі наявний рівень розвитку продуктивних сил,

темпи зростання або занепаду виробництва, рівень забезпечення розвитку продуктивних сил, темпи зростання або занепаду виробництва, рівень забезпечення сировинними та паливно-енергетичними ресурсами, інтенсивність реалізації досягнень науки і техніки, міжнародний поділ праці, економічна інтеграція.

Взаємозв'язок галузей промисловості, пропорції, що зложилися між ними, обумовлені способом виробництва, а також сукупною дією на його основі багатьох інших факторів. Фактори, що впливають на зміни в галузевій структурі промисловості зображені на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Фактори, що впливають на зміни в галузевій структурі промисловості.

2. Продукція будівельної промисловості та її особливості.

Промисловість будівельних матеріалів є основним постачальником будівництву предметів праці, які складають близько половини вартості підрядних робіт і, таким чином, значно впливають на відтворювальні процеси в усіх галузях економіки держави в цілому.

Сучасне будівництво використовує чимало будівельних матеріалів, що їх виробляє хімічна промисловість, — пластмаси, смоли, лінолеум, полістиролові плити та ін. Для виробництва їх використовують шлаки металургійних заводів та електростанцій, з яких виробляють цемент, шлакоблоки, шлаковату. У будівництві застосовують деталі злитого каменю, мінеральну вату, яку одержують із розплавленого базальту.

Промисловість будівельних матеріалів виробляє матеріали, деталі й конструкції для всіх видів будівництва. Основна її продукція наведена у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Основна продукція будівельної галузі

Вид продукції	Сировина і матеріали
Стінові	цегла, бетонні й гіпсобетонні панелі, шлакоблоки
В'язучі	цемент, вапно, будівельний гіпс
Покрівельні	черепиця, шифер, толь, руберойд
Оздоблювальні	штукатурка, лаки, фарби, шпалери, склоблоки
Облицювальні	Керамічна плитка, мрамур, граніт
Ізоляційні матеріали	целюлоза, скловата, мінеральна вата, деревні волокна, рослинні волокна (коноплі, льон, бавовна, корок та інше)

Існує поділ промисловості будівельних матеріалів залежно від конкретних потреб будівництва і стадій технологічного процесу (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Поділ промисловості будівельних матеріалів

Вид промисловості	Приклад сировини, матеріалів
Видобуток і первинну обробку мінерально-будівельної сировини	пісок, гравій, щебінь
Виробництво в'язучих матеріалів	цемент, вапняк, гіпс
Виробництво матеріалів для безпосереднього будівництва будинків і споруд	стінові матеріали, бетонні, залізобетонні конструкції

Видобуток природної сировини здійснюється на всій території України, оскільки усі її регіони багаті на будівельні корисні копалини.

При розміщенні підприємств цієї галузі насамперед враховується сировинний і споживчий чинники, адже будівельні матеріали використовуються будівництвом у великих кількостях. Оскільки природна сировина та споживач є всюди, то й підприємства промисловості будматеріалів розташовані по всій території.

Вапно (в'язучий будівельний матеріал) випалюють у тих районах, де є сировина (крейда, вапняк), — найбільше на Поділлі, у Криму, у Придніпровському районі.

Цементна промисловість розвинена у різних регіонах України, її підприємства орієнтуються у своєму розміщенні на сировину (мергель, вапняк). Це — одна з найважливіших галузей, яка виробляє в'язучі матеріали. Найбільші підприємства розміщені в Миколаєві (Львівська обл.), Здолбунові (Рівненська обл.), Кам'янець-Подільському (Хмельницька обл.), Дніпропетровську, Дніпродзержинську, Кривому Розі, Краматорську та ін.

Виробництво стінових матеріалів орієнтується на споживача. Цеглу виробляють всюди, а збірні залізобетонні конструкції — у великих містах чи поблизу них. Найбільші центри виробництва збірного залізобетону — Київ, Кривий Ріг, Дніпропетровськ, Маріуполь, Запоріжжя.

В Україні налагоджено виробництво легких заповнювачів — керамзиту і термозиту, їх виготовляють в Одеській, Львівській, Київській областях тощо.

Облицювальні матеріали є природні (мармур, граніт, лабрадорит, черепашник) і штучні (керамічна плитка, кахель та ін.). Природні матеріали найбільше видобувають на Закарпатті. Облицювальну плитку виготовляють у Харкові, Львові.

Покрівельних матеріалів (шиферу, черепиці) найбільше виробляють у Придніпровському районі, віконного та технічного скла — у Києві, Львові.

Контрольні питання:

1. Що таке будівельний комплекс?
2. Назвіть основні блоки будівельного комплексу.
3. Назвіть основні види продукції будівельної галузі.
4. Опишіть галузеву структуру будівельної промисловості.

Онлайн-тестування:

<https://vseosvita.ua/test/start/sqr317>

Тема 3. Матеріально-технічна база будівництва.

1. Матеріально-технічна база будівництва.

1.1. Характеристика матеріально-технічної бази будівництва, їх структура та взаємодія.

1.2. Особливості сучасної інфраструктури будівництва.

2. Науково-технічний прогрес в галузі будівництва.

2.1. Основні напрями прискорення науково-технічного прогресу в галузі будівництва.

2.2. Технологічна революція.

1. Матеріально-технічна база будівництва.

1.1. Характеристика матеріально-технічної бази будівництва, їх структура та взаємодія.

Матеріально-технічна база будівництва - це складна й динамічна виробничо-економічна система, що обслуговує будівництво.

Матеріально-технічна база (МТБ) - це комплекс виробничих і обслуговуючих об'єктів будівельно-монтажної організації, призначених для забезпечення виконання робіт на будівельному майданчику і обслуговування персоналу будівництва.

Під матеріально-технічною базою будівництва прийнято розуміти сукупність:

- 1) підприємств з виробництва матеріалів, деталей і конструкцій;
- 2) підприємств з експлуатації і ремонту будівельних машин і техніки;
- 3) стаціонарні і пересувні установки;
- 4) енергетичних і складських господарств;
- 5) науково-дослідних, проектних, учбових і інших закладів і господарств, які обслуговують будівництво.

Об'єкти будівельного господарства можуть розташовуватися, як на будівельному майданчику, так і за його межами. Об'єкти, що розташовуються на будівельному майданчику, можуть бути разового використання. (таблиця 3.1)

Об'єкти разового використання будівельного господарства

Вид	Опис	Приклад
Тимчасові	тимчасові будинки, споруди і пристрої, зведені на майданчику для потреб тільки даного будівництва і не використовуються в подальшому для інших	тимчасові інженерні мережі, дороги, деякі складські приміщення (навіси), контори, майданчики укрупнювальної зборки труб тощо
Мобільні	будинки, споруди, пристрої, а також механізми багаторазового використання	збірно-розбірні, блочні (контейнерні) і пересувні будинки виробничого, адміністративного, господарського і побутового призначення, механізовані і будівельні машини

У склад матеріально-технічної бази будівництва також входять матеріально-технічні ресурси. У забезпеченні будівництва матеріально-технічними ресурсами беруть участь багато галузей промисловості.

У таблиці 3.2 представлені застосовувані в будівництві матеріали та вироби.

Таблиця 3.2

Поділ матеріалів та виробів за ступенем переробки вихідної сировини при випуску продукції

Найменування	Визначення
Власне будівельні матеріали	вироби «знеособленого» характеру, які можуть брати участь у виготовленні багатьох конструктивних елементів або у здійсненні різних видів будівельних робіт
Будівельні деталі та конструкції	вироби, які є основою конструктивних елементів будівель

Розподіл матеріально-технічних ресурсів галузі будівництва наведено у таблиці 3.3.

Різновиди матеріально-технічних ресурсів галузі будівництва

Назва		Опис
Виробничі	Матеріальні	Одноразово беруть участь у виробництві і цілком споживаються в кожному виробничому циклі
	Технічні	Беруть участь і обслуговують виробничий будівельний процес протягом тривалого часу, у багатьох виробничих циклах, зберігають у процесі виробництва свою первісну форму, переносять по частинах свою вартість на продукцію
Невиробничі		Функціонують у невиробничій сфері, вони формують будівельну інфраструктуру в частині задоволення соціально-побутових, життєвих потреб працівників організації
Природні		Запаси мінеральної сировини (пісок); вторинного (відходи промислового виробництва); водні і енергетичні ресурси

У свою чергу матеріальні ресурси за встановленою класифікації поділяються на певні групи (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Розподіл матеріальних ресурсів галузі будівництва

Найменування	Приклади матеріальних ресурсів
Основні матеріали	алебастр, цемент, вапно, гіпс, пісок, гравій, щебінь, цегла, чорні і кольорові метали, лісові та ін.
Конструкції та деталі	металеві, залізобетонні, дерев'яні збірні елементи будівель і споруд, санітарно-технічне обладнання для влаштування опалення, водопроводу, каналізації та ін.
Обладнання та інвентар	будівельні машини і механізми, виробничо-технологічне, енергетичне та інші види обладнання, двигуни і т. д.
Допоміжні матеріали	паливо, мастильні матеріали, запасні частини до будівельних машин і встаткування та ін.
Малоцінні та швидкозношувані	інвентар, постільні приналежності, спецодяг та інші види цінностей зі строком служби менше 1 року

Весь склад матеріально-технічної бази будівництва описано у таблиці 3.5.

Склад матеріально-технічної бази будівництва

Склад МТБ	Приклад
Підприємства і господарства будівельної індустрії	заводи і полігони з виробництва збірних бетонних і залізобетонних конструкцій
	заводи і цехи будівельних і технологічних металоконструкцій
	електро- і санітарно-технічне обладнання, вузли і заготовка арматури і закладних деталей монолітного залізобетону
	заводи і цехи товарних сумішів (бетон, розчин, асфальтобетон), столярних виробів, інвентарної опалубки і інвентарю
	заводи з ремонту будівельної техніки
	парк будівельних машин і техніки
	енергетичне і складове господарство
Промислові підприємства, які виготовляють для будівництва матеріали і виробу	заводи з виробництва в'язучих (цементу, вапна, гіпсу, азбесту) і виробів на їх основі (бетонних, залізобетонних, азбестоцементних, силікатних)
	заводи з виробництва цегли, керамічних виробів, лінолеуму і виробів із пластмас, покрівельних і теплоізоляційних матеріалів, скла, фаянсу, кар'єри нерудних копалин (пісок, щебінь, гравій)
	заводи штучних заповнювачів (керамзит, аглопаріт, бітумоперліт тощо)

Для будівництва характерний широкий діапазон вимог, що пред'являються до промисловості будівельних матеріалів за міцністю, водопоглинанням, морозостійкістю, теплопровідністю, вогнестійкістю, хімічній стійкості та іншим фізичним і механічним властивостям будівельних матеріалів.

Тому асортимент продукції галузей, які виробляють будівельні матеріали, повинен бути дуже гнучким, здатним задовольняти різноманітні і динамічні вимоги будівництва, багато з яких мають досить специфічний характер.

Система матеріально-технічного забезпечення будівництва включає певні операції (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Система матеріально-технічного забезпечення у будівництві.

Характерні складові системи матеріально-технічного забезпечення зображені на рисунку 3.2.

Рис. 3.2. Складові системи матеріально-технічного забезпечення.

Обов'язковою умовою нормального функціонування системи є своєчасне і якісне забезпечення будівельного виробництва матеріальними ресурсами.

1.2. Особливості сучасної інфраструктури будівництва.

Будівництво – це галузь матеріального виробництва, яка охоплює дуже великий спектр виробничих процесів.

Інфраструктура - складова частина народного господарства, що має допоміжний характер і забезпечує умови для функціонування основної діяльності будівельного комплексу. Так, інфраструктура є одним із найважливіших елементів сучасного суспільства.

Основу будівельної системи (інфраструктури) складають будівельні організації з їх потужностями, відповідною матеріально-технічною базою різного призначення.

Для безперебійного функціонування всієї системи необхідні комунікації, транспорт, зв'язок, лінії електропередачі та інші енерго-передавальні системи, засоби життєзабезпечення працівників будівництва (житлово-комунальне господарство, торгове забезпечення, установи медицини, культури, відпочинку і т. п.).

Нерозвиненість інфраструктури, особливо в необжитих і віддалених районах, викликає істотне збільшення витрат, облік яких необхідний при визначенні кошторисної вартості будівництва.

2. Науково-технічний прогрес в галузі будівництва.

2.1. Основні напрями прискорення науково-технічного прогресу в галузі будівництва.

Під науково-технічним прогресом розуміють створення та впровадження нової техніки, технології, матеріалів, а також розроблення нових, раніше невідомих методів організації й управління виробництвом.

Науково-технічний прогрес у своєму розвитку виявляється у двох взаємопов'язаних і взаємозалежних формах - еволюційній і революційній.

Еволюційний розвиток - це повільне поступове вдосконалення технологій, засобів праці, організації виробництва на основі наукових знань.

Революційний розвиток - якісно нове становище, коли здійснюється великий стрибок у пізнанні законів природи, що застосовуються у будь-якому виробництві, галузі.

Для сталого інноваційного розвитку будівельної галузі необхідно щоб будівельна галузь мала стійкий розвиток будівництва.

Нові технології визначають майбутнє будівництва. Це контроль за будівельними майданчиками за допомогою дронів, 3D друк, технологія інформаційного моделювання (BIM). Вони здешевлюють будівельні роботи, зменшують строки будівництва та підвищують екологічність споруд.

На сьогоднішній день будівельні технології безперервно розвиваються, в основному перетворення спрямовані на скорочення термінів будівництва, збільшення періоду експлуатації конструкцій, економію трудових витрат і

робочої сил. Чимало уваги приділяється безпеці навколишнього середовища та підвищенню безпеки життєдіяльності на самому виробництві.

Головною перешкодою для розвитку і впровадження інноваційних технологій в будівельній сфері є відсутність чіткої державної політики в області будівництва.

Україна надто залежна від глобальних економічних змін і тому світова криза серйозно позначилась на будівельній галузі. Зокрема, темпи будівництва житла значно пригальмували.

2.2. Технологічна революція.

Сучасна науково-технічна революція базується на досягненнях науки і техніки. Вона характеризується використанням нових джерел енергії, широким застосуванням електроніки, розробкою та впровадженням принципово нових технологічних процесів, прогресивних матеріалів із раніше заданими властивостями.

Головні напрямки науково-технічної революції у будівництві такі:

- розробка системних принципів організації будівельного виробництва з метою посилення організаційно-технологічної єдності суміжних галузей будівельного циклу;

- розробка індустріально-будівельних систем, у тому числі архітектурно-технологічних, які забезпечують зведення об'єктів із виготовлених у заводських умовах матеріалів, виробів і конструкцій, а у подальшому - і конструктивних частин будинків і споруд;

- комплексна механізація та автоматизація будівельного виробництва;

- автоматизовані системи управління будівельним виробництвом і його проектування (малолюдні та безлюдні виробництва);

- широке проведення досліджень у галузі перспективних технологій і засобів механізації процесів, що виконуються на будівельному майданчику та на підприємствах будівельної індустрії;

- створення системи високопродуктивних транспортно-монтажних засобів, машин і механізмів для доставки та монтажу невеликих і великих блоків тощо;

- розробка й будівництво високоефективних екологічних споруд і технічних засобів (очисні споруди, пиловловлюючі пристрої та ін.);
- формування та розвиток ринкових відносин у інвестиційній діяльності; розробка теорії й моделей ринків інвестиційних ресурсів і будівельної продукції, їх значення у системі міждержавного та внутрішнього ринку;
- формування системи державного регулювання інвестиційної та будівельної діяльності;
- створення нових будівельних матеріалів, конструкцій, виробів і підвищення якості тих, що вже застосовуються;
- різке скорочення строків практичного впровадження наукових винаходів.

Контрольні питання:

1. Що таке матеріально-технічне забезпечення будівництва?
2. Охарактеризуйте систему матеріально-технічного забезпечення.
3. Назвіть поділ матеріалів та виробів в галузі будівництва за ступенем переробки вихідної сировини при випуску продукції.
4. Назвіть приклади основних матеріалів в галузі будівництва.
5. Що таке технологічна революція?

Онлайн-тестування:

<https://vseosvita.ua/test/start/zsr181>

Тема 4. Будівництво в умовах ринку.

1. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки.

1.1. Сутність підприємства.

1.2. Функції підприємств.

1.3. Форми підприємств будівництва

2. Відносини власності.

2.1. Економічні відносини власності.

2.2. Особливості реформування власності на підприємствах будівництва.

1. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки.

1.1. Сутність підприємства.

Для здійснення підприємницької діяльності, а також для провадження некомерційної господарської діяльності може бути створене підприємство, яке є юридичною особою.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законодавством.

З економічної точки зору, підприємство самостійно здійснює індивідуальне відтворення, тобто організовує виробництво, для чого наймає робочу силу, купує сировину і матеріали, напівфабрикати в інших підприємств, платить за це готівкою або бере в кредит, користуючись безготівковим обігом, свої товари продає чи тимчасово складає. Шляхом інкасування готівки або занесення на банківський рахунок своїх претензій (заявок на права володіння) підприємство перетворює продукцію в ліквідні засоби, якими сплачує борги чи тримає її як ліквідний резерв для покриття нових закупівель. Так здійснюється повторення процесу виробництва, і кругообіг починається знову.

Одночасно поряд з організаційною формою господарювання, підприємство є певним майновим комплексом, що складається з основного та оборотного капіталу.

Кожне підприємство має: найменування, зазначене у державному реєстрі; форму господарювання; правовий статут; систему обліку та звітності; самостійний баланс; розрахунковий рахунок в банку; печатку з назвою фірми; товарний знак.

1.2. Функції підприємств.

Головна мета підприємства - це виробництво продукції, надання послуг, виконання робіт для задоволення потреб ринку чи споживача і одержання завдяки цьому максимально можливого прибутку. Для її здійснення підприємство розгортає діяльність у різних сферах, виконуючи у кожній специфічні функції (таблиця 4.1).

Таблиця 4.1

Функції підприємства

Вид функцій	Функції підприємства
Економічні	Задоволення потреб споживача в продукції
	Упровадження досягнень науково-технічного прогресу
	Забезпечення конкурентоздатності підприємства
	Створення необхідного й додаткового продукту
Соціальні	Формування колективу
	Поліпшення умов і змісту праці
	Удосконалення кваліфікаційного складу працівників
	Поліпшення житлових умов працівників
	Культуро-освітня та спортивно-оздоровча робота
Екологічні	Вдосконалення технологічних процесів
	Створення і розвиток екологічної інфраструктури
	Наукові і технічні вирішення проблем навколишнього середовища і раціонального природокористування

1.3. Форми підприємств будівництва.

Класифікація підприємств — це групування їх за певними ознаками.

Класифікація підприємств дозволяє цілеспрямовано підійти до їх вивчення, детальніше проаналізувати їхню діяльність у різних аспектах.

Підприємства можна класифікувати за різними критеріями (таблиці 4.2, 4.3, 4.4).

Таблиця 4.2

Класифікація підприємств за формою власності

Вид підприємства	Опис підприємства
Індивідуальне	засноване на особистій власності, де використовується виключно особиста праця, самостійно здійснюється виробництво, весь дохід належить виробнику
Сімейне	засноване на власності та праці членів однієї сім'ї
Приватне	засноване на власності окремого громадянина з правом наймання робочої сили
Колективне	засноване на власності трудового колективу підприємства, кооперативу або іншого статутного товариства, громадської та релігійної організації
Державне	засноване на загальнодержавній власності
Спільне	засноване на об'єднанні підприємств різних форм власності
Орендне	підприємства різних форм власності, що їх держава на певних умовах і на певний час передає в користування трудовим колективам

Засновниками спільних підприємств можуть бути юридичні особи і громадяни України, інших держав. Залежно від цього є два види спільних підприємств (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Види спільних підприємств

Класифікація підприємств за формами організації

Вид	Опис підприємства
Партнерство, або товариство	форма організації підприємства, що базується на об'єднанні (пайовому, частковому) майна різних власників. Як правило, це закриті компанії, де зміна власників паїв відбувається лише за згоди більшості її членів. Дохід між членами товариства розподіляється пропорційно до паїв (після сплати податків і виділення засобів на нагромадження капіталу)
Асоціація	об'єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності (вони не повинні втручатися у виробничу або комерційну діяльність будь-кого з учасників)
Корпорація (акціонерне товариство)	об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових або комерційних інтересів. Вони належать до товариств з обмеженою відповідальністю. Їх особливість полягає в тому, що їхній капітал утворюється у грошовій формі та поділяється на однакові за номінальною величиною і неподільні паї у вигляді акцій. Рішення приймаються тими акціонерами, які володіють контрольним пакетом акцій (50% +1 акція)
Консорціум	об'єднання промислового та банківського капіталу на певний час для досягнення єдиної мети
Концерн	об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємців

З 01 січня 2018 року застосовується нова класифікація підприємств (крім бюджетних установ) з поділом підприємств за розмірами (за обсягом), визначена у статті 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

У законі визначені певні критерії поділу: підприємству необхідно відповідати щонайменше двом з них станом на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному.

Таблиця 4.4

Класифікація підприємств за розмірами

Вид	Критерії визначення приналежності підприємства
Мікро-підприємства	- балансова вартість активів - до 350 тисяч євро - чистий дохід від реалізації продукції - до 700 тисяч євро - середня кількість працівників - до 10 осіб
Малі	- балансова вартість активів - до 4 мільйонів євро - чистий дохід від реалізації продукції - до 8 мільйонів євро - середня кількість працівників - до 50 осіб
Середні	- балансова вартість активів - до 20 мільйонів євро - чистий дохід від реалізації продукції - до 40 мільйонів євро - середня кількість працівників - до 250 осіб
Великі	- балансова вартість активів - понад 20 мільйонів євро - чистий дохід від реалізації продукції - понад 40 мільйонів євро - середня кількість працівників - понад 250 осіб

Також підприємства класифікують за сферою діяльності: сільськогосподарські, промислові, будівельні, транспортні, фінансові, торговельні, наукові, підприємства сфери обслуговування.

На різноманітних українських сайтах, базах даних, зокрема і на сайті www.bild.ua в розділі «Забудовники» можна переглянути список актуальних будівельних компаній України. Станом на 01.01.2022 року це – РІЕЛ (заснований у 2003 році), Київміськбуд (заснований у 1955 році), Трест Жилбуд-1 (заснований у 1947 році), Comfort Life (заснований у 2010 році) тощо. Можна дізнатися які саме сучасні методики, інноваційні технології будівельні підприємства використовують у своїй діяльності, а також ознайомитись з професійними виконавцями будівельних робіт тощо.

2. Відносини власності.

2.1. Економічні відносини власності.

Фундаментом усієї системи економічних відносин є відносини власності.

Існує дві трактовки визначення сутності власності (таблиця 4.5).

Таблиця 4.5

Характеристика сутності власності

Назва точки зору	Визначення
Економічна	власність відображує, з одного боку, відносини між людьми з приводу присвоєння засобів виробництва, а з іншого - спосіб поєднання робочої сили із засобами виробництва
Юридична	власність характеризує відносини щодо присвоєння, володіння та використання людиною різних цінностей (матеріальних, духовних)

Типи власності описані у таблиці 4.6.

Таблиця 4.6

Типи власності

Тип	Визначення
Колективна	привласнення певним колективом засобів виробництва, результатів виробництва, яке поєднується з колективним управлінням власністю
Приватна	привласнення окремим індивідумом або сім'єю засобів і результатів виробництва та одноосібне управління власністю
Державна	привласнення державою засобів і результатів виробництва та управління ними об'єктами державної власності
Наддержавна	привласнення багатьма державами, міжнародними монополіями засобів і результатів виробництва, що поєднується з колективним управлінням цими суб'єктами спільними об'єктами власності. Форми наддержавної власності

2.2. Особливості реформування власності на підприємствах будівництва.

В нашій країні в ході відносин власності змінюється характер державної власності, вона починає функціонувати в умовах ринку, а отже в умовах конкуренції.

Проблема власності дуже складна, неоднозначна, вимагає вирішення цілого комплексу питань. Разом з тим вона посідає центральне місце в економічній реформі і визначає швидкість її проведення.

Держава є найбільшим власником активів в Україні.

Роздержавлення - це перетворення державних підприємств у такі, що засновані на інших (недержавних) формах власності. Воно означає істотне скорочення державного сектора економіки і масштабів державного втручання в економіку.

Зі світового досвіду бачимо, що досить гарно і суттєво продемонстрували себе лише чотири способи роздержавлення (рис. 4.2).

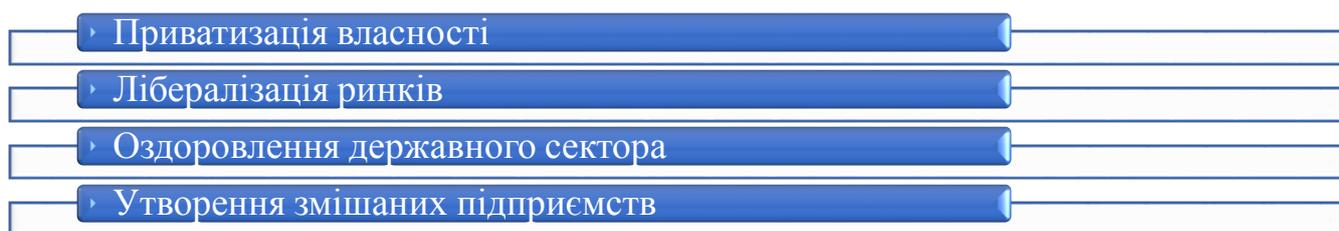

Рис. 4.2. Способи роздержавлення

Зауважимо, що приватизація не обов'язково повинна здійснюватися стовідсотково, влучно, коли за державою залишається частина акціонерного капіталу від належавши їй підприємств.

У випадку лібералізації ринків державне підприємство втрачає владу над ринком, який перетворюється з монопольного на конкурентний.

Оздоровлення державного сектора - поступова ліквідація неринкової сфери.

Утворення змішаних підприємств: для стимуляції їх виникнення та розширення сфери діяльності використовують пільгове оподаткування, особливий режим кредитування.

Приватизація:

- це перехід майна в приватну власність;

- це процес, що стосується виключно переходу майна, що знаходиться у державній чи суспільній власності, до приватного власника.

Способи приватизації описані у таблиці 4.7.

Таблиця 4.7

Способи приватизації

Спосіб	Пояснення
Викуп об'єктів малої приватизації	спосіб, за яким власником об'єкта стає товариство покупців, створене його працівниками; цей спосіб приватизації не передбачає конкуренції серед працівників
Викуп державного майна підприємства згідно з альтернативним планом продукції	спосіб приватизації, за яким власником об'єкту стає товариство покупців, яке запропонувало план, альтернативний тому, який розробила комісія з приватизації
Викуп державного майна, зданого в оренду	спосіб, за яким власником майна стає орендар відповідно до договору оренди
Продаж на аукціоні та за контрактом (конкурсом)	спосіб, за яким власником майна стає покупець, який на аукціоні запропонував максимальну ціну або на конкурсі – найкращі умови для подальшої експлуатації об'єкта, а за рівних умов – найбільшу ціну
Продаж акцій відкритих акціонерних товариств	спосіб, за яким власникам акцій державних підприємств, перетворених на ВАТ на конкурсних засадах, стають ті покупці, які запропонували найбільшу ціну за найбільшу кількість акцій після реалізації частини їх на пільгових умовах

Не всі особи можуть приватизувати державне чи комунальне майно. Існує категорія осіб, які не мають права на приватизацію державного чи комунального майна.

Такі особи іменуються як неправомочні особи (особи, що відповідно до законодавства України не можуть бути покупцями державного майна).

Перелік неправомочних осіб:

- державні органи;
- працівники органів приватизації;
- особи, що зареєстровані в офшорній зоні чи в країнах, що включені до списку країн, що не співпрацюють у сфері протидії корупції;
- юридичні особи, чий власник (чи власники) акцій є резидентами країни-агресора;
- державні господарські об'єднання;
- державні холдингові компанії;
- державні акціонерні товариства (компанії), їх дочірні компанії та підприємства тощо.

Контрольні питання:

1. Що таке підприємство?
2. Назвіть основні функції підприємства.
3. Дайте визначення приватному підприємству.
4. Назвіть способи приватизації.
5. Що таке роздержавлення?

Онлайн-тестування:

<https://vseosvita.ua/test/start/mwn245>

Тема 5. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки та державна підтримка підприємницької діяльності.

1. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки.

1.1. Сутність і функції підприємницької діяльності.

1.2. Правові засади підприємницької діяльності в Україні.

1.3. Підприємницька діяльність у будівництві.

2. Державна підтримка підприємницької діяльності.

2.1. Національна програма сприяння розвитку підприємництва в Україні.

2.2. Особливості підприємництва в галузі та тенденції його розвитку.

1. Підприємництво як форма діяльності в умовах ринкової економіки.

1.1. Сутність і функції підприємницької діяльності.

Підприємництво – це не будь-яка господарська діяльність, це особливий вид діяльності, і ця особливість характеризується такими відчутними ознаками (таблиця 5.1).

Таблиця 5.1

Ознаки підприємницької діяльності

Ознака	Сутність ознаки
Самостійна діяльність, діяльність «за свій рахунок»	основою підприємницької діяльності є власність підприємця
Ініціативна, творча діяльність	в основі здійснення підприємницької діяльності лежить власна ініціатива, творчо-пошуковий, інноваційний підхід
Систематична діяльність	підприємницька діяльність має бути постійною, пов'язаною з відтворювальним процесом і обов'язково офіційно зареєстрованою
Діяльність на власний ризик	підприємницька діяльність здійснюється під власну економічну (майнову) відповідальність

Метою підприємницької діяльності є одержання прибутку або власного доходу.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Сутність підприємництва більш глибоко розкривається через його основні функції (таблиця 5.2).

Таблиця 5.2

Основні функції підприємництва

Назва функції	Сутність функції
Інноваційна (творча)	сприяння генеруванню та реалізація нових комерційних ідей, здійснення техніко-економічних, наукових розробок, проектів, що пов'язані з господарським ризиком
Ресурсна	мобілізація на добровільних засадах матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів
Організаційна	безпосередня організації виробництва, збут, реклама тощо; поєднання ресурсів в оптимальних пропорціях, здійснення контролю за їх виконанням
Стимулююча (мотиваційна)	формування мотиваційного механізму ефективного використання ресурсів з урахуванням досягнень науки й техніки, а також максимальне задоволення потреб споживача
Новаторська	сприяння процесу продукування нових ідей, створення нових товарів і надання нових послуг
Господарська	найефективніше використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів
Соціальна	виготовлення товарів і послуг, необхідних суспільству
Особистісна	самореалізація власної мети підприємця, отримання задоволення від своєї роботи

Підприємець – це суб'єкт, який поєднує в собі новаторські, комерційні та організаторські здібності для пошуку і розвитку нових видів, методів

виробництва, нових благ та їх нових якостей, нових сфер застосування капіталу.

Суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути:

- громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;

- юридичні особи всіх форм власності, встановлених Законом України «Про власність»;

- об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції.

Не допускається заняття підприємницькою діяльністю таких категорій громадян: військовослужбовців, службових осіб органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного нотаріату, а також органів державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств.

Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду.

Особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

Не треба ототожнювати поняття «підприємництво» та «підприємливість».

Підприємливість – це здатність людини (особистості) до самостійних, неординарних, нетипових дій. Тому в умовах ринку практично всі люди мають бути підприємливими, але це не означає, що всі повинні й можуть бути підприємцями.

Основними завданнями, які необхідно вирішити на початку підприємницької діяльності, є:

- вибір сфери та масштабів діяльності;

- вибір місця розташування підприємства, компанії;

- вибір форм підприємницької діяльності та назви фірми;
- фінансування та інвестування.

Підприємництво здійснюється на основі певних принципів (рис. 5.1).

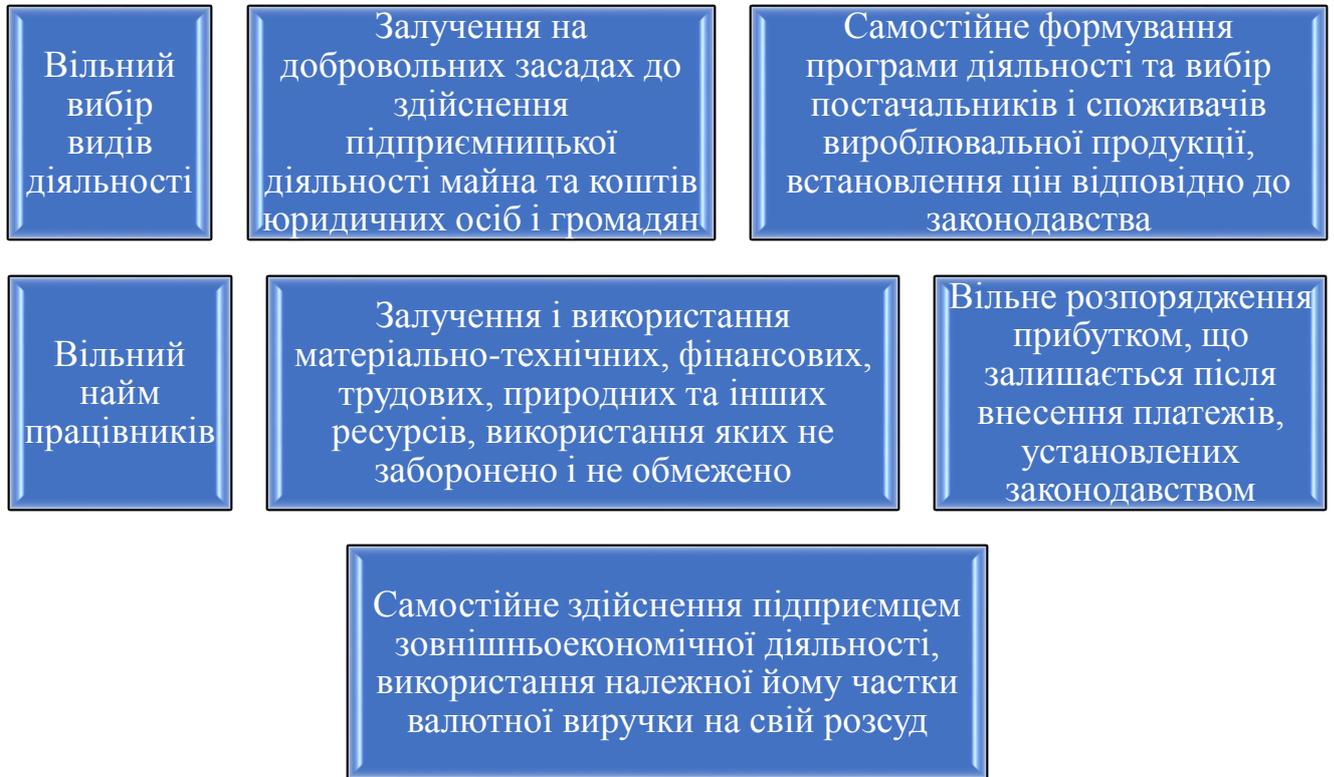

Рис. 5.1. Принципи підприємництва

1.2. Правові засади підприємницької діяльності в Україні.

Планування власного бізнесу спонукає шукати відповіді на низку питань: хто має право займатися підприємницькою діяльністю; які види економічної діяльності дозволені в Україні; як зареєструвати (узаконити) свою діяльність; як оподатковується дохід або прибуток підприємця тощо.

Відповіді на такі питання потрібно шукати передусім у Господарському кодексі України, який почав діяти з 01.01.2004 року.

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає перелік податків та зборів, платників, їх права та обов'язки, відповідальність за порушення податкового законодавства тощо.

Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників. Ним визначено правові основи найму працівників підприємцем (укладання трудового договору, робочий час, нормування та оплату праці).

Законом «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» визначено умови, механізми надання фінансової, інформаційної, консультаційної державної підтримки цим суб'єктам господарювання.

Закон України «Про підприємництво» визначає загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами та юридичними особами на території України, встановлює гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки.

1.3. Підприємницька діяльність у будівництві.

Підприємницька діяльність в будівництві – це ініціативна форма діяльності окремих громадян, груп, підприємств, будівельних організацій, їх об'єднань по виробництву та реалізації продукції, робіт і послуг, у яких відчувається найбільш гостра потреба.

Підприємницька діяльність у будівництві взаємопов'язана з діяльністю будівельної організації, тому «статус» підприємця набувається внаслідок реєстрації будівельної організації як будівельного підприємства. Але в цивільному кодексі України передбачається індивідуальна підприємницька діяльність без утворення юридичної особи, що здійснюється за загальними правилами підприємництва, які регулюють діяльність юридичних осіб.

Головний зміст підприємництва у сфері будівництва – це виявлення та формування попиту на будівельну продукцію (виконану роботу, надані послуги) та задоволення його завдяки будівництву і продажу будівельної продукції.

Дії підприємця на ринку: організовує будівництво нових типів котеджів, нових видів ремонту квартир, офісів, нових видів технологій, нових видів послуг і нових ринків, налагоджує ефективні комерційні зв'язки, пускає в оборот чужий капітал, отримує з цього прибуток для себе.

Визначальні види діяльності у будівництві наведені у таблиці 5.3.

Види діяльності у будівництві

Вид	Характеристика
Виробнича	характеризується особливостями організації і технічного рівня будівельного виробництва, а в кінці – економічною ефективністю
Збутова	характеризується можливістю самостійно розпоряджатися створеною будівельною продукцією, її реалізацією та отриманням максимального прибутку

Товари та послуги у будівельній діяльності: будинки, споруди, житло, будівельні роботи, інформація, інтелектуальний продукт (ідеї, відкриття, патенти тощо), цінні папери та будь-які інші товари. Цей товар підприємець виробляє сам (буд-організація) або отримує (посередник), потім реалізує.

У нашій країні протягом тривалого часу створювалися великі будівельні організації. За певних позитивних сторін така тенденція призводила до відсутності умов для формування конкурентних відносин. Водночас можливості малих підприємств у будівництві дуже великі, особливо в умовах переходу до ринкової економіки. Багаторічний досвід розвинутих країн показав, що без широкої мережі малих підприємств не можливе функціонування будівельного ринку - малі підприємства у будівництві мають високу динамічність, маневреність. Наявність достатньої кількості малих підприємств дозволяє інтенсивно перебудовувати структуру будівельного комплексу.

2. Державна підтримка підприємницької діяльності.

2.1. Національна програма сприяння розвитку підприємництва в Україні

Підприємництво сприяє створенню нових робочих місць, зростання валового внутрішнього продукту, а також стимулюванню розвитку конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу економіки.

21 грудня 2000 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні».

Одним із пріоритетів державної політики у сфері національної економіки є розвиток малого і середнього підприємництва, рівень якого є найкращим показником демократизації суспільства і цивілізованості країни.

Національна програма реально допомагає суб'єктам підприємництва і тим самим сприяє росту довіри громадян до державної влади. Вона має сукупний результат: розвиток підприємництва поповнює державний бюджет і сприяє оздоровленню соціального клімату, а приріст бюджетних надходжень дозволяє у подальшому збільшити обсяги державної підтримки.

Метою Програми є створення належних умов для реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, а також підвищення добробуту громадян України шляхом залучення широких верств населення до такої діяльності.

Основними завданнями Програми є:

- створення державної системи забезпечення розвитку та підтримки малого підприємництва;
- створення належних умов розвитку малого підприємництва в регіонах;
- сприяння створенню нових робочих місць суб'єктами малого підприємництва;
- підтримка ділової та інвестиційної активності, розвиток конкуренції на ринку товарів та послуг;
- залучення до підприємницької діяльності жінок, молоді, пенсіонерів та інших верств населення;
- активізація фінансово-кредитних та інвестиційних механізмів, пошук нових форм фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва;
- формування регіональної інфраструктури розвитку та підтримки малого підприємництва;
- створення умов для розвитку малого підприємництва у виробничій сфері, у тому числі на базі реструктуризованих підприємств.

Основними напрямками Програми є:

- вдосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;

- формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності;
- активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва;
- сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва;
- впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

2.2. Особливості підприємництва в галузі та тенденції його розвитку.

Будівельне підприємство, як і інші суб'єкти господарювання, багато в чому самостійно визначає і формує цілі і завдання своєї діяльності, розробляє стратегію і тактику розвитку, знаходить фінансові кошти, формує трудовий колектив, набуває засоби і предмети праці, вирішує безліч організаційних питань з побудови організаційної структури управління, регулюванню діяльності своїх підрозділів, зниженню соціальної напруженості.

Сфера будівництва є досить важливою та актуальною, оскільки від її розвитку залежить досить багато чинників, серед яких:

- забезпеченість населення житлом, закладами культури, освіти та науки;
- забезпеченість об'єктами виробничого та торгівельного призначення;
- надання послуг населенню;
- експорт трудових ресурсів за межі України;
- організація та проведення загальнобудівельних та спеціалізованих робіт по будівництву та реконструкції промислових підприємств та споруд, житлового будівництва, об'єктів культурно-побутового призначення та інше.

Будівельне підприємство перш за все характеризується обраною організаційно-правовою формою при його створенні і конкретними цілями і завданнями, що визначають його діяльність на майбутній і тривалий період.

Виходячи із логіки розвитку підприємництва в будівництві можна стверджувати, що будь-які дослідження в цій сфері мають чітко виражений галузевий та регіональний характер, про що свідчить і світовий досвід.

Тому для процвітання галузей та регіонів регіональні органи влади, стосовно будівництва, ставлять завдання проведення активної містобудівної

політики регіону та галузі, створення сприятливих умов для формування регіонального будівельного комплексу, його складу та структури – як технологічної, так і за формами власності на засоби виробництва. Перелічені заходи, їх розробка та використання стосовно будівництва мають першочергове значення для регіону.

Контрольні питання:

1. Що таке підприємництво?
2. Назвіть основні функції підприємництва.
3. Охарактеризуйте основні принципи підприємництва.
4. Що таке підприємницька діяльність в будівництві?

Онлайн-тестування:

<https://vseosvita.ua/test/start/gqg503>

Тема 6. Основи виробничого процесу на будівництві.

1. Зміст виробництва та виробничого процесу.

1.1. Зміст виробництва.

1.2. Поняття про виробничий процес.

1.3. Основні принципи організації виробничого процесу.

2. Виробничий цикл та типи виробництва.

2.1. Поняття про виробничий цикл.

2.2. Типи виробництва та їх характеристика.

3. Потокове виробництво та технічна підготовка виробництва.

3.1. Основи поточкового виробництва.

3.2. Сутність і значення технічної підготовки виробництва.

4. Показники ефективності виробництва.

1. Зміст виробництва та виробничого процесу.

1.1. Зміст виробництва.

Основним засобом задоволення потреб людини є виробництво. Основна мета виробництва – задоволення споживчих благ. Усі потреби прямо або опосередковано залежать від виробництва.

У процесі виробництва люди вступають між собою у відносини, які називають виробничими відносинами. Вони виникають при використанні ресурсів, розподілі прибутків, організації управління тощо.

У структурі виробництва виділяються матеріальна і нематеріальна складові.

Матеріальне виробництво – це вирішальна сфера людської діяльності. Вона визначає виникнення, становлення і розвиток нематеріального виробництва. Водночас, нематеріальне виробництво має великий зворотний вплив на розвиток матеріального виробництва.

Нематеріальне виробництво охоплює галузі, де створюють нематеріальні блага і послуги (охорона здоров'я, освіта тощо). Структуру виробництва можна розглядати також з позиції того, що одні види виробничої діяльності є

похідними від інших. Відповідно до цього виділяють три види виробництв (таблиця 6.1).

Таблиця 6.1

Види виробничої діяльності

Вид	Опис
Первинне	базується на привласненні готових природних ресурсів (сільське господарство, гірничодобувна промисловість, лісництво, рибальство та ін.)
Вторинне	ґрунтується на первинному; воно охоплює галузі обробної промисловості, що створюють засоби виробництва та продукти споживання, а також будівництво
Третинне	створення різноманітних послуг, які обслуговують виробництво й особисті потреби

Сукупність галузей, які обслуговують виробництво, становлять виробничу інфраструктуру. Це підприємства транспорту, зв'язку, торгівлі, фінансово-кредитної сфери, інформації, реклами тощо.

Галузі, які надають особисті послуги людині, становлять соціальну інфраструктуру.

Соціальна інфраструктура охоплює ті підприємства, які безпосередньо впливають на стан і розвиток окремих людей, надаючи їм нематеріальні форми багатства, і задовольняючи соціальні та духовні потреби.

1.2. Поняття про виробничий процес.

Виробничий процес – це сукупність взаємопов'язаних дій людей, засобів праці та природи, потрібних для виготовлення продукції.

Основними елементами виробничого процесу є процес праці як свідомо діяльність людини, предмети та засоби праці.

Головною складовою виробничого процесу є технологічний процес – сукупність дій, що веде до зміни стану предмета праці.

Основна структурна одиниця виробничого процесу - операція, тобто закінчена частина виробничого процесу, яка виконується на заданому робочому місці, над одним і тим же предметом праці без переналагодження устаткування

Класифікація виробничого процесу показана у таблиці 6.2.

Таблиця 6.2

Класифікація виробничого процесу

Ознаки	Вид	Визначення
Призначення	Основний	процес безпосереднього виготовлення основної продукції підприємства, яка визначає його виробничий профіль і спеціалізацію
	Допоміжний	процес виготовлення продукції, яка використовується на самому підприємстві для забезпечення нормального протікання основних процесів; він відбувається у ремонтному господарстві, інструментальному, енергетичному тощо
	Обслуговуючий	процес, який забезпечує нормальні умови здійснення основних і допоміжних процесів (наприклад, складські, транспортні процеси)
Перегіг у часі	Дискретний (перервний)	циклічний процес, який пов'язаний з виготовленням виробів певної форми, що обчислюється в штуках (машини, одяг тощо)
	Безперервний	процес, властивий для виробництва продукції, яка не має закінченого об'єму і форми (сипучі, рідкі, газоподібні речовини)
Ступінь автоматизації	Ручні процеси	здійснюються безпосередньо робітником, його зусилля є джерелом енергії
	Механізовані процеси	виконання робітником виробничих процесів за допомогою машин
	Автоматизовані процеси	виконуються машинами під наглядом робітника
	Автоматизований процес	процес повністю виконується машинами без участі робітника за попередньо розробленою програмою

1.3. Основні принципи організації виробничого процесу.

Рациональна організація виробничого процесу залежить від певних принципів (таблиця 6.3).

Таблиця 6.3

Принципи організації виробничого процесу

Принцип	Визначення принципу
Принцип спеціалізації	врахування різноманітності елементів виробничого процесу, передусім зменшення номенклатури продукції, що виготовляється на кожній ділянці підприємства, а також різновидів виробничих операцій, що виконуються на робочому місці
Принцип пропорційності	передбачає відносно однакову продуктивність за одиницю часу взаємопов'язаних підрозділів підприємства, в їх межах — діляниць, бригад та робочих місць
Принцип паралельності	одночасне виконання окремих операцій і процесів
Принцип прямоточності	предмети праці в процесі обробки повинні пройти по всіх стадіях і операціях виробничого процесу за найкоротшим маршрутом
Принцип безперервності	потребує мінімізації або повної ліквідації перерв між суміжними технологічними операціями
Принцип ритмічності	робота всіх підрозділів підприємства і випуск продукції повинні здійснюватися за певним ритмом, повторюватися
Принцип автоматичності	процес планомірної заміни праці людини на працю машин, автоматів
Принцип гнучкості	виробничий процес має оперативно пристосовуватися до змін організаційно-технічних умов, які пов'язані з переходом на виготовлення іншої продукції або її модифікації

На підприємстві згідно першого принципу розрізняють певні види спеціалізації (таблиця 6.4).

Види спеціалізації на підприємстві

Вид	Визначення
Функціональна	допоміжні та обслуговуючі виробництва об'єднуються в окремі самостійні підрозділи та виконують певні функції
Предметна	закріплення певної номенклатури виробів за окремими цехами
Подетальна	закріплення за певними підрозділами підприємства виготовлення технологічно однорідних деталей
Технологічна	закріплення за кожним цехом та виробничою дільницею певної частини виробничого процесу

Спеціалізація спрощує організацію виробництва, створює передумови для механізації та автоматизації виробництва. В результаті проведення спеціалізації поліпшується використання ресурсів підприємства, підвищується якість продукції, знижується її собівартість.

Всі перераховані принципи раціональної організації виробничого процесу взаємопов'язані, доповнюють один одного і різною мірою реалізуються у практичній виробничій діяльності підприємств.

2. Виробничий цикл та типи виробництва.

2.1. Поняття про виробничий цикл.

Виробничий цикл – це інтервал часу від початку до закінчення процесу виготовлення продукції, тобто час, протягом якого запуснені у виробництво предмети праці перетворюються у готову продукцію. Він обчислюється для одного виробу або певної їх кількості, що виготовляється одночасно.

Інакше визначення поняття виробничого циклу – це період, під час якого матеріали (або напівфабрикати) проходять усі операції технологічного процесу і перетворюються у готовий виріб, тобто – це календарний час з моменту запуску матеріалів на першу операцію і до отримання готової продукції.

Виробничий цикл характеризується структурою і тривалістю.

Тривалість виробничого циклу є одним з важливих критеріїв оптимального планування виробництва. Він залежить від ряду факторів (таблиця 6.5).

Фактори, котрі впливають на тривалість виробничого циклу

Назва	Приклад
Технічні фактори	рівень складності продукції; рівень прогресивності технологічних процесів, які використовуються для виготовлення продукції; рівень технічної оснащеності технологічних процесів, ступінь їх автоматизації
Організаційні фактори	режим роботи підприємства; раціональність організації робочих місць і характер їх обслуговування; умови праці

Скорочення тривалості виробничого циклу має важливе економічне значення. Чим менша тривалість циклу, тим менші розміри незавершеного виробництва і, відповідно, оборотні кошти підприємства. Крім того, скорочення виробничого циклу за інших рівних умов, веде до збільшення обсягів виробництва продукції, а отже – до зменшення виробничих витрат.

Структура виробничого циклу – це склад і співвідношення витрат часу на різні види операцій і перерви в процесі виробництва (таблиця 6.6).

Таблиця 6.6

Структура виробничого циклу

Виробничий цикл					
Час виробництва			Час перерв		
Тривалість технологічних операцій	Тривалість допоміжних процесів		Тривалість природних процесів	У робочий час	У неробочий час
	Транспортні	Контрольні		Складські	Партіонності

Перерви партіонності виникають тоді, коли предмети праці обробляються партіями.

Перерви чекання виникають внаслідок несинхронності операцій виробничого процесу. Перерви чекання виникають також тоді, коли не одночасно виготовляються деталі, що входять до одного комплекту.

Конкретна структура виробничого циклу залежить від:

- 1) особливостей продукції,
- 2) технологічних процесів її виготовлення,
- 3) типу виробництва та інших факторів.

2.2. Типи виробництва та їх характеристика.

Тип виробництва - комплексна характеристика технічних, організаційних економічних особливостей виробництва, зумовлена його спеціалізацією, обсягами та номенклатурою виробів, а також формою руху предметів праці по робочих місцях. Розрізняють три типи виробництв (таблиця 6.7).

Таблиця 6.7

Типи виробництва

Тип	Опис
Одиничне (проектне)	форма організації виробництва, при якій різні види продукції виготовляються в одному або декількох екземплярах (штучний випуск)
Серійне	форма організації виробництва, для якої характерний випуск виробів великими партіями з встановленою регулярністю випуску
Масове	форма організації виробництва, що характеризується постійним випуском суворо обмеженої номенклатури виробів, однорідних за призначенням, конструкції, технологічного типу, виготовлених одночасно і паралельно

Організаційно-технічні особливості окремих типів виробництва суттєво впливають на економічні показники діяльності підприємства. Чим більший обсяг виробництва виробів, чим ближче підприємство до масового типу виробництва, тим менші витрати праці, тим менші питомі витрати на утримання обладнання на одиницю продукції, що випускається.

Характеристика типів виробництва наведена у таблиці 6.8.

Характеристика типів виробництва

Характеристика	Одиничне	Серійне	Масове
Номенклатура виробів	Необмежена	Обмежена серіями	Один або декілька виробів
Повторюваність випуску продукції	Не повторюється	Періодично повторюється	Постійно повторюється
Постійність номенклатури виробництва	Не постійна	Періодично повторюється	Постійна
Виробнича спеціалізація	Технологічна	Змішана	Предметна
Обладнання, що використовується	Універсальне	Універсальне, частково спеціальне	Переважно спеціальне
Закріплення операцій за робочими місцями та обладнанням	Спеціально не закріплені	Певні операції закріплені за робочими місцями та обладнанням	На кожному робочому місці виконується одна й та сама операція над одним і тим же предметом праці
Кваліфікація робітників	Висока	Середня	Переважно невисока, але є робітники із високою кваліфікацією
Можливість взаємозаміни робітників	Низька	Неповна (часткова)	Повна
Собівартість одиниці продукції	Висока	Середня	Низька

Одиничний тип виробництва характеризується змінною структурою процесу виробництва, склад операцій по окремих робочих місцях основного процесу виробництва, змінюється, як правило, після виготовлення кожної

одиниці виробу. Кожний новий виріб створює нові процеси праці, які відрізняються від попередніх за складом операцій, за їх тривалістю, за послідовністю виконання. Одиначне виробництво має найвищу трудомісткість, а робітники, що задіяні у цих процесах повинні мати високий рівень кваліфікації.

Одиначне виробництво має бути універсальним, оскільки обладнання після виготовлення одиниці продукції переналагоджується. Рівень кваліфікації робітників, що забезпечують процес основного виробництва, має бути високим.

Серійне виробництво - найбільш поширений тип виробництва. Організація праці в серійному виробництві відрізняється високою спеціалізацією. За кожним робочим місцем закріплюється виконання декількох певних деталей-операцій. Це дає робітникові добре освоїти, інструмент, пристосування і весь процес обробки, набути навичок і удосконалити прийоми обробки. Підтипи серійного виробництва: дрібносерійне; середньо-серійне; велико-серійне.

Особливістю масового виробництва є виготовлення однотипної продукції у великих обсягах протягом тривалого часу.

Якщо розглядати всю сукупність типів виробництва як єдине ціле, починаючи з одиначного і закінчуючи масовим, то в міру просування до масового виробництва можна відзначити певні закономірності (рис. 6.1).

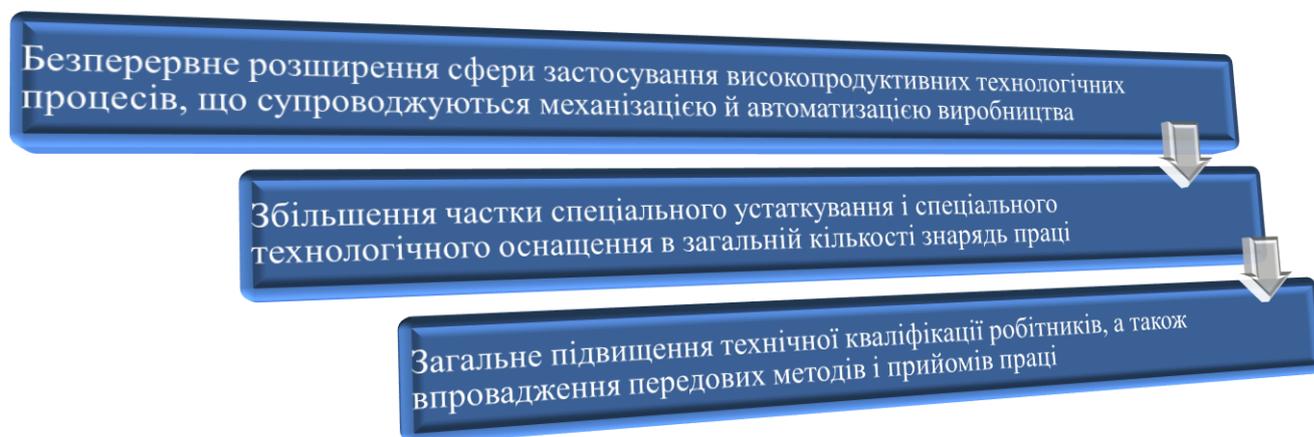

Рис. 6.1. Закономірності в міру просування з одиначного до масового виробництва

3. Потокове виробництво та технічна підготовка виробництва.

3.1. Основи потокового виробництва.

Залежно від типу виробництва застосовують різні методи організації основного виробництва (таблиця 6.9).

Таблиця 6.9

Методи організації основного виробництва

Метод	Характеристика
Одиничний	характеризується побудовою процесу організації основного виробництва з виготовлення унікальних нестандартних виробів, які не повторюються
Гуртовий	метод побудови основного виробництва з виготовлення партії виробів, який забезпечує оброблення всієї партії послідовно за операціями технологічного процесу шляхом передавання виробів до робочих місць, без розподілу на одиниці
Потоковий	метод організації виробничого процесу, при якому сировина та матеріали безперервно (або з короткими інтервалами) у встановленому ритмі, у технологічній послідовності та одночасно по всіх операціях переробляються в готову продукцію

Потокове виробництво - високоефективний метод організації виробничого процесу.

Потокове виробництво — це найбільш ефективна форма організації виробництва по масовому випуску продукції, що забезпечує високе зростання продуктивності праці, безперервність виробничого процесу і найвищий рівень якості.

Основною ланкою потокового виробництва є потокова лінія.

Потокова лінія — це група робочих місць, що розташовані в строгій послідовності операцій технологічного циклу, за якими закріплені певні операції.

Декілька поточкових ліній складають цех.

Потокові лінії класифікуються за рядом ознак (таблиця 6.10).

Класифікація поточкових ліній

Ознака	Вид	Характеристика
За номенклатурою оброблювальних предметів		Одно-предметні
		Багатопредметні
За методом обробки закріплених предметів	змінно-потокові лінії	створюються для почергової обробки декілька найменувань деталей (виробів), що мають схожі технологічні маршрути
	групові потокові лінії	обробляється за типовими технологічними процесами на одному і тому ж устаткуванні значна номенклатура продукції, близькі за формою предмети праці, з використанням групового оснащення, але без переналагодження устаткування
За ступенем безперервності	безперервні потокові лінії	тривалість кожної операції дорівнює або кратна такту
	переривчасті	операції, які не мають чіткої синхронізації
За способом підтримки ритму	лінії з регламентованим ритмом	вироби (деталі) передаються з однієї операції на іншу через точно фіксований час
	лінії з вільним ритмом	деталі на подальшу операцію передаються у міру готовності
За способом транспортування предметів між операціями		конвеєрні
		неконвеєрні
За обхватом виробництва		дільничні
		цехові
		крізнні заводські
За рівнем механізації		ручні
		частково-механізовані
		автоматизовані

Головною умовою потокового методу організації виробництва виступає застосування принципу паралельності при достатньому обсязі робіт. При цьому передбачається поділ технологічного процесу на операції з рівними тактами, що забезпечить пропорційність процесу та зведе до мінімуму утворення запасів між операціями.

Для організації виробництва в потоковій формі необхідна наявність певних техніко-економічних умов (таблиця 6.11).

Таблиця 6.11

Техніко-економічні умови для організації потокового виробництва

Умови	Опис
Конструктивні	спеціальні вимоги до підтримки однотипності конструкції, стандартизації і нормалізації вузлів і деталей виробів, розчленовування виробу на блоки і вузли, які можна збирати паралельно до загальної збірки
Технологічні	ретельний відробіток технологічного процесу з максимальним розчленовуванням його на окремі операції, використання вискоєфективного устаткування, механізація, автоматизація, контроль над операціями, регулюючими і випробувальними процесами
Організаційні	достатній об'єм виробництва, що гарантує повне завантаження устаткування, чітка спеціалізація робочих місць, правильне їх обслуговування, визначення режиму роботи потокової лінії, регламентовані перерви
Матеріальні	чітка організація безперервного матеріально-технічного забезпечення кожного робочого необхідним запасом комплектів оснащення

Для потокового виробництва характерні такі основні ознаки:

1. За групою робочих місць закріплюється обробка або збірка предмета одного найменування або обмеженої кількості споріднених у конструктивно-технологічному відношенні предметів.

2. Робочі місця розташовуються ланцюжком за ходом технологічного процесу.

3. Предмети передаються з операції на операцію поштучно або невеликими передавальними (транспортними) партіями відповідно до заданого ритму, що забезпечує високий ступінь паралельності та безперервності роботи.

4. Основні та допоміжні операції внаслідок їх спеціалізації мають високий рівень механізації і автоматизації, широко застосовується спеціальний між-операційний транспорт, що виконує не тільки функції переміщення оброблюваних предметів, але і підтримку ритму виробництва.

Потоковий метод сприяє покращенню та удосконаленню організації виробничого процесу.

3.2. Сутність і значення технічної підготовки виробництва.

Технічна підготовка виробництва - це комплекс нормативно-технічних заходів, що регламентують конструкторську, технологічну підготовку виробництва і систему постановки продукції на виробництво.

Основні завдань технічної підготовки виробництва належать:

- створення комплекту креслень нової продукції;
- використання прогресивних технологічних процесів для виготовлення нових виробів;
- скорочення тривалості виробничого циклу: «проекування — виготовлення»;
- економія трудових, матеріальних і фінансових ресурсів;
- оперативне реагування на зміну потреб споживачів;
- підготовка всіх організаційно-технічних заходів для ритмічного та високопродуктивного функціонування виробництва.

Головне завдання підготовки виробництва - створення та організація випуску нових виробів. Для її вирішення необхідно чітко поєднувати всі різноманітні процеси підготовки виробництва, раціонально поєднувати особисті і речові елементи процесу створення чогось нового, визначати економічні відносини між учасниками робіт з підготовки виробництва.

Процес підготовки виробництва — це особливий вид діяльності, що сполучає вироблення науково-технічної інформації з її перетворенням у матеріальний об'єкт — нову техніку.

Процес підготовки виробництва має складну структуру, яка складається з великої кількості процесів. В таблиці 6.12 показаний послідовний процес підготовки виробництва.

Таблиця 6.12

Структура послідовного процесу підготовки виробництва

Категорія	Найменування процесів
За видом робіт	Дослідні
	Конструкторські
	Технологічні
	Виробничі
	Економічні
За характером робіт	Основні (проведення досліджень, проектування конструкцій, технологічних процесів, економічні розрахунки та ін.)
	Експериментальні виробничі (виготовлення й випробування макетів, дослідних зразків і серій машин)
За розміщенням у часі і просторі	Операції (первинна ланка процесу створення нової техніки)
	Роботи (сукупність послідовно виконуваних операцій, що характеризується логічною завершеністю закінченістю дій з виконання визначеної частини процесу)
	Стадії (сукупність низки робіт, пов'язаних між собою єдністю змісту і методів виконання, що забезпечує вирішення конкретного завдання підготовки виробництва)
	Фази (комплекс стадій і робіт, що характеризує закінчену частину процесу підготовки виробництва)

4. Показники ефективності виробництва.

Сучасна економічна теорія і світова практика господарювання оцінюють результати функціонування економіки країн двома способами: економічним

зростанням і ефективністю суспільного виробництва. Ці поняття близькі та взаємопов'язані одне з одним, проте не тотожні.

Економічне зростання - це розвиток національної економіки протягом певного періоду, що вимірюється абсолютним приростом обсягів ВВП, валового національного продукту та національного доходу.

Ефективність виробництва - категорія, яка характеризує віддачу, результативність виробництва. Вона свідчить не лише про приріст обсягів виробництва, а й про те, якою ціною, якими витратами ресурсів досягається цей приріст, тобто свідчить про якість економічного зростання.

Ефективність виробництва сьогодні є однією з головних характеристик господарської діяльності людини. Вона має багатоаспектний та багаторівневий характер. В економічній теорії та практиці розрізняють дві категорії ефективності виробництва (таблиця 6.13).

Таблиця 6.13

Ефективність виробництва

Назва	Пояснення
Економічна	Досягнення виробництвом найвищих результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці або зниження сукупних витрат на одиницю продукції
Соціальна	Ступінь відповідності результатів виробництва соціальним потребам суспільства, інтересам окремої людини

Між економічною та соціальною ефективністю виробництва існує тісний взаємозв'язок.

Економічна ефективність є матеріальною основою вирішення соціальних проблем. У свою чергу, соціальний розвиток суспільства (зростання добробуту народу, його освітнього й культурного рівня, свідомого ставлення робітників до праці та ін.) суттєво впливає на підвищення ефективності суспільного виробництва.

Для визначення ефективного використання кожного фактору виробництва застосовується система конкретних показників, які описані у таблиці 6.14.

Показники ефективності виробництва

Найменування	Визначення
Фондовіддача	показник ефективного використання основних виробничих засобів
Фондомісткість	характеризує потребу в основних виробничих засобах для виробництва одиниці продукції промисловості
Фондо-озброєність	показник оснащеності працюючих у промисловості основними виробничими засобами
Продуктивність праці	показник ефективності використання робочої сили, зайнятої в промисловості
Матеріало-місткість	характеризує величину прямих матеріальних витрат у промисловості на одиницю продукції
Матеріаловіддача	характеризує ефективність використаних предметів праці
Енергомісткість	характеризує витрати первинних паливно-енергетичних ресурсів у натуральному виразі на одиницю валового продукту
Капітало-місткість	відношення обсягу капітальних вкладень до зумовленого ним приросту обсягу виробленої продукції
Конкуренто-спроможність продукції	здатність продукції відповідати вимогам конкурентного ринку, запитам покупців порівняно з іншими аналогічними товарами, представленими на ринку

Зазначені основні показники ефективності виробництва тісно між собою пов'язані.

Контрольні питання:

1. Що таке виробництво?
2. Назвіть основні види виробничої діяльності.
3. Що таке виробничий процес?
4. Назвіть класифікацію виробничого процесу?
5. Що таке потокове виробництво?

Онлайн-тестування:

<https://vseosvita.ua/test/start/jtr970>

Тема 7. Трудові ресурси та заробітна плата в галузі будівництва.

1. Організація праці в галузі будівництва.

1.1. Поняття про організацію праці.

1.2. Особливості організації праці на будівництві.

1.3. Персонал підприємства.

2. Основи нормування праці на будівництві.

3. Заробітна плата в галузі будівництва.

3.1. Оплата праці: поняття та форми.

3.2. Структура заробітної плати: основна, додаткова, інші виплати.

4. Матеріальне заохочення працівників.

1. Організація праці в галузі будівництва.

1.1. Поняття про організацію праці.

Термін «організація» має декілька значень (таблиця 7.1).

Таблиця 7.1

Різні значення терміну «організація»

Значення організації в цілому	Розуміння організації праці
Внутрішня впорядкованість, узгодженість взаємодії відносно окремих частин цілого	Система виробничих взаємозв'язків працівників із засобами виробництва та між собою, що утворює певний порядок здійснення трудового процесу; суттєвою ознакою організації праці є порядок трудового процесу на відміну від безпорядку як ознаки відсутності організації праці
Сукупність процесів чи дій, що призводять до утворення і вдосконалення зв'язків між частинами цілого	Сукупність процесів і дій по встановленню чи вдосконаленню порядку здійснення трудового процесу і пов'язаних з ним взаємозв'язків працівників між собою та із засобами виробництва; тобто це дія, функція управління

Організація праці – система заходів, спрямованих на повне, інтенсивне і якісне використання робочого часу й досягнення максимально корисного ефекту трудової діяльності.

Організація праці на підприємстві повинна забезпечувати раціональне поєднання і розподіл праці в колективі, професійний підбір кадрів, їх ефективну діяльність і умови для реалізації їх творчих можливостей.

Нормативно-правове та інформаційне забезпечення організації праці описане у таблиці 7.2.

Таблиця 7.2

Нормативно-правове та інформаційне забезпечення організації праці

Категорія	Нормативно-правове та інформаційне забезпечення
Трудове законодавство України	Конституція України
	Кодекс законів про працю
	Законодавство України
Трудові нормативи	Правила внутрішнього трудового розпорядку
	Колективний договір
	Положення про структурні підрозділи організації
	Посадові інструкції
Науково-методичне забезпечення	Класифікатор професій
	Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників
	Міжгалузеві норми та нормативи
	Положення про оплату та стимулювання
	Положення про формування кадрового резерву в організації
	Конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці
Інформаційне забезпечення	Сукупність даних, які використовують суб'єкти організації праці для вирішення таких завдань як економічна і соціальна ефективність вдосконалення організації праці, поділ і кооперація праці, організація обслуговування та атестація робочих місць, умови праці, режим праці та відпочинку, дисципліна та мотивація праці та ін.

Основні завдання та напрямки організації праці на підприємстві наведені у таблиці 7.3.

Таблиця 7.3

Організація праці на підприємстві

I. Завдання організації праці	
Економічні	Забезпечення економії живої праці
Соціальні	Створення умов для підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників
Психофізіологічні	Забезпечення техніки безпеки охорони праці та економічної життєдіяльності
Морально-психологічні	Сприяння мотивації праці
II. Узагальнені напрямки організації праці	
1. Розподіл процесу праці за певними ознаками і впровадження раціональних форм розподілу і кооперування праці	
2. Раціональна організація праці та обслуговування робочих місць	
3. Вдосконалення підбору, підготовки і підвищення кваліфікації працівників	
4. Вивчення і впровадження передових прийомів і методів праці	
5. Вдосконалення нормування праці	
6. Посилення мотиваційних аспектів праці	
7. Зміцнення виробничої дисципліни	

Організація праці пов'язана з живою працею, із забезпеченням функціонування робочої сили для ефективного використання робочого часу.

Організація праці тісно взаємопов'язана з організацією виробництва. Як складова частина організації виробництва організація праці включає проведення заходів, спрямованих на раціональне використання робочої сили.

Організація праці повинна слідувати за науково-технічним прогресом. Її форми повинні бути динамічними й гнучкими, відповідними змінним умовам виробництва.

1.2. Особливості організації праці на будівництві.

Організація праці у будівельних організаціях здійснюється на основі:

- наукової організації праці;
- колективних форм організації праці;
- бригадного підряду.

Наукова організація праці — процес планомірного здійснення системи заходів, спрямованих на вдосконалення методів і поліпшення умов усіх видів праці, заснованих на новітніх досягненнях науки й техніки, досвіді передовиків і новаторів виробництва, що забезпечують економію витрат праці й часу, сприяють зростанню суспільної продуктивності праці і її економічної ефективності, збереженню здоров'я працівників будівельної організації.

Колективною формою організації праці у будівництві є виробнича бригада.

Виробнича бригада – це первинний осередок трудового колективу будівельної організації і низова ланка управління у загальній системі будівельного виробництва; вона складається з ланок і груп робітників, які спільно виконують доручені їм будівельно-монтажні роботи.

Бригада - основна форма організації праці у будівельних організаціях.

Види виробничих бригад показані у таблиці 7.4.

Таблиця 7.4

Колективні форми організації праці

Найменування	Визначення
Спеціалізовані бригади	бригади, що виконують який-небудь один вид будівельно-монтажних робіт і складаються з робітників однієї професії (спеціальності) - теслярів, штукатурів, покрівельників, мулярів
Комплексні бригади	бригади, що паралельно виконують декілька видів будівельно-монтажних робіт (цегляну кладку, монтаж залізобетонних елементів, транспортування матеріалів у робочій зоні)

Правильне комплектування бригади за професійним рівнем і кількісним складом дозволяє:

- підвищити продуктивність праці завдяки застосуванню прогресивних методів праці, поліпшенню використання машин і робочого часу робітників внаслідок суміщення професій і можливості маневрування розстановки робітників;

- скоротити трудомісткість по плануванню й обліку праці;
- підвищити якість продукції і культуру виробництва;
- знизити собівартість і скоротити строки будівництва об'єктів.

Вищим ступенем організації праці й виробництва в будівництві є бригадний підряд.

Суть бригадного підряду в будівництві в тому, що бригада за договором з адміністрацією будівельної організації зобов'язується виконати певний обсяг робіт на об'єкті, етапі, комплексі або збудувати будинок у цілому за заздалегідь визначеною розрахунковою вартістю.

Обсяг і строки виконання робіт визначаються планом і графіком.

Колектив бригади повністю відповідає за якість робіт, переробки, що виникають з її вини, за збереження і витрату матеріальних ресурсів.

1.3. Персонал підприємства.

Трудові ресурси – це частина працездатного населення країни (чоловіки віком від 18-ти до 70-ти років, жінки віком від 18-ти до 65-років), що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності.

Трудові ресурси можуть двох типів (таблиця 7.5).

Таблиця 7.5

Трудові ресурси

Тип	Опис
Реальні	ті люди, які вже працюють
Потенційні	ті, що колись можуть бути залучені до конкретної праці

Персонал підприємства – це сукупність постійних працівників підприємства, які отримали необхідну професійну підготовку й (або) мають досвід практичної роботи.

Існують дві характеристики персоналу підприємства, котрі описані у таблиці 7.6.

Характеристики персоналу підприємства

Характеристика	Опис
Структурна	склад і кількісне співвідношення окремих категорій і груп працівників підприємства
Якісна	ступінь професійної й кваліфікаційної придатності працівників для виконання цілей підприємства і вироблених ними робіт

Персонал підприємства класифікують за певними ознаками (структурна характеристика персоналу підприємства) (таблиця 7.7).

Таблиця 7.7

Класифікація персоналу підприємства

Ознака	Категорія	Пояснення
За видом діяльності	Персонал основної діяльності	
	Персонал неосновної діяльності	
Залежно від виконуваних функцій	Робітники	працівники, що безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей, наданням послуг та виконанням робіт
	Службовці	працівники, що здійснюють підготовку і оформлення документації, господарське обслуговування, облік і контроль.
	Спеціалісти	працівники, які виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та ін.
	Керівники	працівників, які перебувають на посадах керівників підприємств та їхніх структурних підрозділів
За рівнем кваліфікації	Висококваліфіковані	особливо складні та відповідальні роботи
	Кваліфіковані	складні роботи
	Малокваліфіковані	нескладні роботи
	Некваліфіковані	допоміжні та обслуговуючі роботи

Робітників поділяють ще на дві групи працівників (таблиця 7.8).

Типи робітників підприємства

Тип	Опис
Основні	ті, які безпосередньо створюють продукцію
Допоміжні	ті, які зайняті обслуговуванням обладнання та робочих місць, а також усі робітники допоміжних цехів та господарств

Приклади посад окремих працівників в залежності від класифікації персоналу наведені у таблиці 7.9.

Таблиця 7.9

Приклад посад працівників

Категорія	Найменування посад
Керівники	директори, начальники, завідувачі, виконроби, майстри, головні спеціалісти: головний бухгалтер, головний інженер
Спеціалісти	інженери, економісти, бухгалтери, адміністратори
Службовці	агенти, касири, креслярі, секретарі, діловоди, статисти

До структурної характеристики персоналу належать і кількісні показники (таблиця 7.10).

Таблиця 7.10

Кількісні показники персоналу

Показники	Характеристика
Облікова чисельність персоналу	чисельність робітників облікового складу на певну дату з урахуванням прийнятих та звільнених на цю дату
Явочна чисельність	кількість робітників, що з'явилися на роботу
Середньооблікова чисельність за місяць	відношення чисельності робітників облікового складу за кожний календарний день місяця до кількості календарних днів місяця

Облікова чисельність персоналу включає всіх постійних і тимчасових (у тому числі й сезонних) працівників, які прийняті на роботу терміном на один день і більше, незалежно від того, чи перебувають вони в даний час на роботі, чи знаходяться у відпустках, у відрядженні, тимчасово непрацездатні тощо.

До якісних характеристик персоналу відносять його професійно-кваліфікаційний склад. Якість сучасного працівника можна охарактеризувати певними основними групами показників (таблиця 7.11).

Таблиця 7.11

Основні показники, що характеризують якість сучасного працівника

Показники	Опис показників
Особисті	ті риси, що характеризують конкретну особистість: патріотизм, працелюбність, чесність, відповідальність
Комунікативні	навички, що характеризують ставлення особистості до людей, що її оточують: вміння працювати в колективі, знаходити спільну мову з іншими працівниками, лідерство
Пізнавальні	загальні навички і знання про навколишній світ: загальний науковий і культурний світогляд особистості
Професійні	навички із виконання професійних обов'язків: специфічні знання та навички, виробничий досвід

Основні ознаки персоналу показані таблиці 7.12.

Таблиця 7.12

Ознаки персоналу

Ознака	Пояснення
Наявність трудових взаємин з роботодавцем	трудові відносини, що оформляються трудовим договором (контрактом)
Володіння визначеними якісними характеристиками: професією, спеціальністю, кваліфікацією, компетентністю	наявність цих характеристик визначає діяльність працівника на конкретній посаді чи робочому місці
Цільова спрямованість діяльності персоналу	забезпечення досягнення цілей організації шляхом встановлення адекватних їм цілей окремого працівника і створення умов для їхньої ефективної реалізації

2. Основи нормування праці на будівництві.

Нормування праці є складовою частиною управління будівельним виробництвом, що передбачає виконання певних етапів. (рис 7.1).

Рис. 7.1. Етапи нормування праці на будівництві

Нормування праці працівників, зайнятих у будівництві, базується на системі норм праці, що складають нормативну базу з праці. Для нормування праці цих працівників застосовують види норм праці, які описані у таблиці 7.13.

Таблиця 7.13

Види норм праці

Вид	Визначення
Норми часу	величина затрат робочого часу, встановлена для виконання одиниці роботи (продукції) працівником відповідної кваліфікації за певних умов виробництва
Норми виробітку	встановлений обсяг робіт (кількість одиниць продукції), який працівник відповідної кваліфікації повинен виконати за певних умов виробництва за одиницю робочого часу
Норми обслуговування	кількість одиниць об'єктів чи устаткування, робочих місць тощо, які працівник відповідної кваліфікації повинен обслуговувати протягом одиниці робочого часу за певних організаційно-технічних умов
Норми чисельності	встановлена чисельність працівників відповідного професійно-кваліфікаційного складу, необхідна для виконання виробничих або управлінських функцій чи обсягів робіт за певних організаційно-технічних умов

При почасовій оплаті працівникам встановлюються нормовані завдання.

Нормоване завдання - встановлений обсяг роботи, який працівник (група працівників) повинен виконати за одиницю робочого часу (зміну, місяць тощо).

Впровадженню нових норм праці у будівельній організації повинна передувати певна підготовча робота (рис 7.2).

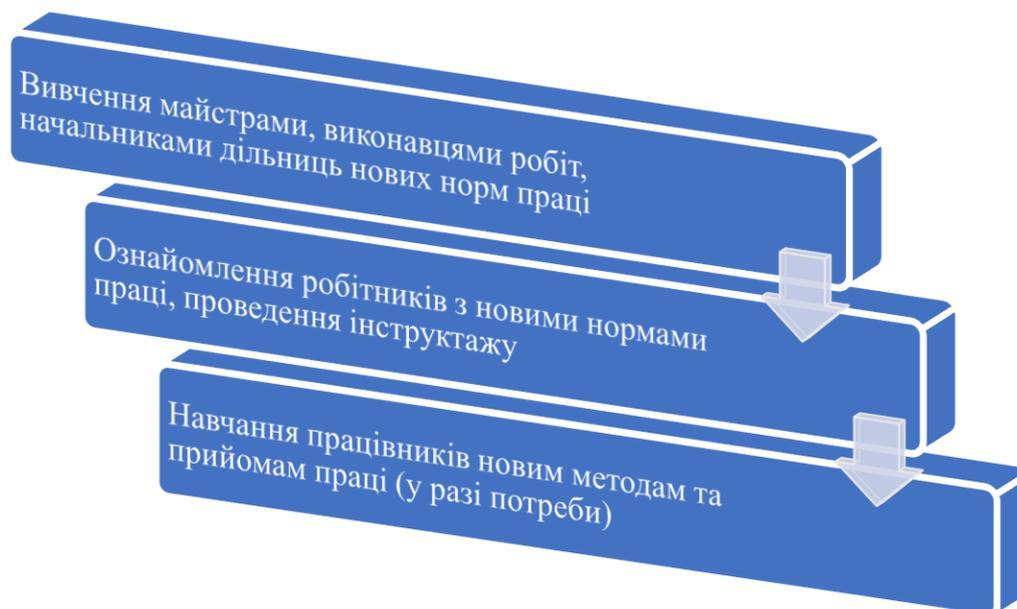

Рис. 7.2. Етапи підготовчої роботи по впровадженню нових норм праці у будівельній організації

Процес впровадження нових норм праці, як правило, не може тривати більш як три місяці. Норма вважається впровадженою, якщо більш ніж 2/3 робітників виконують її не менш ніж на 90-100 відсотків.

В усіх будівельних організаціях норми праці для робітників віком до 18 років установлюються у відповідності до законодавства, враховуючи скорочену тривалість робочого дня.

Для робітників, яких прийнято на роботу в будівельну організацію після закінчення відповідного навчання, а також в інших випадках, передбачених законодавством, установлюються знижені норми виробітку за погодженням з профспілковим комітетом або іншим уповноваженим на представництво трудового колективу органом.

3. Заробітна плата в галузі будівництва.

3.1. Оплата праці: поняття та форми.

Питання заробітної плати є досить актуальним. Але не всі, на жаль, достеменно знають про заробітну плату достатньо, щоб можна було захистити свої інтереси перед роботодавцем.

Заробітна плата - винагорода, обчислена, зазвичай, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Форми оплати праці в Україні:

- погодинна — це оплата праці за відпрацьований час (тобто кількість праці визначається відпрацьованим часом);

- відрядна — за якої розмір заробітку залежить від кількості і якості виконаної роботи згідно з нормами виробітку та відрядними розцінками.

Розмір зарплати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Функції заробітної плати показані у таблиці 7.14.

Таблиця 7.14

Основні функції заробітної плати

Найменування	Опис
Відтворювальна	заробітна плата забезпечує нормальне відтворення робочої сили відповідної кваліфікації
Стимулююча	оплата праці спонукає працівників до ефективних дій на робочих місцях

При кожній виплаті заробітної плати роботодавець повинен повідомити працівника про такі дані:

- загальну суму заробітної плати з розшифровкою за видами виплат;
- розміри і підстави відрахувань та утримань із заробітної плати;
- суму заробітної плати, що належить до виплати.

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені законодавством та колективним договором. Тобто, якщо на

підприємстві встановлено, що заробітна плата повинна виплачуватись останнього числа кожного місяця, то вона повинна бути виплачена саме у це число.

У разі, коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні. Заробітна плата працівникам за весь час щорічної відпустки виплачується не пізніше ніж за три дні до початку відпустки.

Середньомісячна заробітна плата у будівництві оприлюднюється Державною службою статистики України у січні кожного року на офіційному сайті www.ukrstat.org.

При визначенні вартості нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту будинків, будівель і споруд будь-якого призначення, їх комплексів та частин, тощо використовують розмір заробітної плати працівників будівельної організації. Заробітну плату, яка зазначена у прямих витратах кошторису в будівництві називають кошторисною.

Кошторисна заробітна плата, що наводиться в прямих витратах у локальних кошторисах, вираховується окремо для робітників-будівельників і монтажників, робітників, зайнятих на керуванні та обслуговуванні будівельних машин і механізмів, та робітників, зайнятих на керуванні та обслуговуванні автотранспортних засобів при перевезенні ґрунту і будівельного сміття.

Розмір кошторисної заробітної плати щороку визначається Міністерством розвитку громад та територій не пізніше місячного строку з дня прийняття закону про Державний бюджет України на відповідний рік, затверджується відповідним наказом та діє до затвердження наступного розміру кошторисної заробітної плати в будівництві.

Рішенням Виконавчого комітету Луцької міської ради № 179-1 від 03.03.2021 року було встановлено розмір кошторисної заробітної плати на 2021 рік при визначенні вартості будівництва об'єктів, які споруджуються за рахунок коштів бюджету Луцької міської територіальної громади та коштів підприємств, організацій (установ, закладів), що належать до комунальній власності територіальної громади:

- з нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального та поточного ремонту, технічного переоснащення – у розмірі 13 600 (тринадцять тисяч шістсот грн), що відповідає середньому розряду робіт 3,8;

- з будівництва, реконструкції, капітального та поточного ремонту автомобільних доріг та прибудинкових територій – у розмірі 10 100 (десять тисяч сто грн).

Нормальна тривалість робочого часу робітників, зайнятих на будівництві в звичайних умовах праці, складає 40 годин на тиждень.

3.2. Структура заробітної плати: основна, додаткова, інші виплати.

Структурно заробітна плата складається з трьох частин (рис. 7.3).

Види заробітної плати

Основна заробітна плата - винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців

Додаткова заробітна плата - винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати. До них належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми

Рис. 7.3. Види заробітної плати

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для роботодавців.

Мінімальна заробітна плата – законодавчо встановлений розмір заробітної плати за календарний місяць за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата.

В Україні Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» встановлено мінімальну заробітну плату (рис. 7.4).

Місячний розмір МЗП	Погодинний розмір МЗП
<ul style="list-style-type: none"> • з 1 січня 2022 року – 6500 грн • з 1 жовтня 2022 року – 6700 грн 	<ul style="list-style-type: none"> • з 1 січня 2022 року – 39,26 грн • з 1 жовтня 2022 року – 40,46 грн

Рис. 7.4. Мінімальна заробітна плата в Україні станом на 01.01.2022 року

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється законом раз на рік під час затвердження Державного бюджету України.

4. Матеріальне заохочення працівників.

Визначення терміну «матеріальне заохочення» в трудовому законодавстві відсутнє. Водночас згідно зі ст. 143 КЗпП до працівників підприємств, установ, організацій можуть застосовуватися будь-які заохочення, що містяться в затверджених трудовими колективами правилах внутрішнього трудового розпорядку. Виняток становлять випадки, коли з працівника не знято дисциплінарне стягнення.

Заохочення є публічним проявом пошани як до працівника, так і до трудового колективу у зв'язку з досягнутими успіхами в праці.

Застосування заходів заохочення є правом, а не обов'язком власника або уповноваженого ним органу.

Заохочення вже давно стало дієвим механізмом підвищення зацікавленості працівника в поліпшенні якості своєї роботи.

Заохочення працівників буває двох видів (таблиця 7.15).

Таблиця 7.15

Види заохочення працівників

Вид	Приклад
Матеріальне	видача грошової премії; нагородження цінним подарунком, якщо на підприємстві є фонд матеріального стимулювання й ухвалено положення про преміювання
Моральне	оголошення подяки, нагородження грамотою, занесення в книгу пошани, на дошку пошани тощо

Одним із найпоширеніших видів матеріального заохочення працівників є преміювання.

Премія – це винагорода, яка виплачується працівникам понад основну заробітну плату за результатами їх трудової діяльності згідно з показниками та умовами оцінки цих результатів, визначеними підприємством.

Матеріальні заохочення можуть носити як регулярний характер (наприклад, щомісячне преміювання), так і разовий (наприклад, преміювання до свята або ювілею) залежно від умов, передбачених Положенням про преміювання працівників.

Моральне заохочення зазвичай носить разовий характер (наприклад, вручення подяки або грамоти до свята або ювілею).

Правильно розроблена і застосовувана система заохочень – це дієвий механізм, який дає можливість підприємству стимулювати працівників дотримуватися дисципліни, ефективно й сумлінно трудитися.

Контрольні питання:

1. Що таке організація праці?
2. На основі чого здійснюється організація праці на підприємствах будівництва?
3. Назвіть вищий ступінь організації праці й виробництва в будівництві.
4. Що таке персонал підприємства?
5. Що таке заробітна плата?

Онлайн-тестування

<https://vseosvita.ua/test/start/ssj461>

Список рекомендованої літератури:

1. Гой І.В., Смелянська Т.П. Основи підприємницької діяльності / Навчально-методичний посібник. – Хмельницький, 2012. – 245 с.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посіб. /І.М.Бойчик.– К. : Атіка, 2012. – 543 с.
3. Тоцька О.Л. Теорія і практика підприємництва: практикум/ О.Л.Тоцька. – 2-е вид., переробл. і допов. – Луцьк: Вежа-Друк, 2015. – 236с.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / За ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
5. Верхоглядова Н. І., Кононова І. В. Систематизація підходів до трактування розвитку будівельного підприємства. Економіка та управління підприємствами. 2016. Вип. 1. С. 67–74.
6. Ткаченко А. М., Марченко К. А. Сучасні підходи до управління розвитком підприємства. Економіка і регіон. 2014. Вип. 1. С. 85–90.
7. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні/ Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва. – К., 2014. – 40с.
8. Бочан І. О. Основи економічної теорії: інституціональний підхід : навч. посіб. / І. О. Бочан. – К. : Знання, 2012.
9. Ковальчук К.Ф Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій. : навч. посібник / К.Ф. Ковальчук. – К. : Центр навч. л-ри, – 2012. – 326 с.
10. Гражевська Н. І. Інституційна зміна світової економіки за умов фінансової глобалізації / Н. І. Гражевська, В. І. Трохименко // Фінанси України. – 2013.
11. Дорошенко Г.С. Економіка підприємства : теорія і практикум : навч. посібник / Г.С. Дорошенко. – К. : Ліра К, 2013. – 328 с.
12. Доберчак Н.І. Економіка виробництва : навч. посібник / Н.І. Доберчак. – К. :Ліра К, 2012. – 258 с.

Основи галузевої економіки та підприємництва [Текст]: конспект лекцій для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня кваліфікований робітник за професіями 7141 Маляр 7133 Штукатур денної форми навчання / уклад. Ж.О. Струк. – Любешів: ВСП «Любешівський ТФК ЛНТУ», 2022. – 77 с.

Комп'ютерний набір і верстка :
Редактор:

Ж.О. Струк
Ж.О. Струк

Підп. до друку _____2022 р. Формат А4.
Папір офіс. Гарн. Таймс. Умов. друк. арк. _____
Обл. вид. арк. _____ Тираж 2 прим.